ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى

شپتلە بلەن پشلە

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

ISBN 978-7-228-10834-3

9 787228 108343 >

定价：4.50元

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى

شىپتىلە بىلەن پىتىلە

«ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى»
تەھرىر ھەيئىتى نەشرگە تەييارلىغان

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

ئۈرۈمچى 2007 - يىلى

图书在版编目(CIP)数据

西提拉与彼提拉：维吾尔文/《维吾尔民间文学大典》编委会编. - 乌鲁木齐：新疆人民出版社，2007.1
（维吾尔民间故事）
ISBN 978-7-228-10834-3

Ⅰ.西… Ⅱ.维…Ⅲ.维吾尔族－民间故事－作品集－中国－维吾尔语（中国少数民族语言）Ⅳ.I277.3

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2007)第006073号

策　　划：阿布都热合满.艾白
艾合买提.伊明

责任编辑：艾合买提.伊明
责任校对：阿布列孜.阿巴斯
封面设计：买买提.努比提

西提拉与彼提拉（维吾尔文）
（维吾尔民间故事）
《维吾尔民间文学大典》编委会编

新疆人民出版社出版
（乌鲁木齐解放南路348号　邮编：830001）
新疆新华书店发行
新疆新华印刷厂印刷
880×1230毫米　32开本　2.5印张
2007年1月第1版　2007年1月第1次印刷
印数：1-5000

ISBN 978-7-228-10834-3　　定价：4.50元

ئابدۇراخمان ئەبەي
پىلانلىغۇچىلار:
ئەخمەت ئىمىن
مەسئۇل مۇھەررىرى: ئەخمەت ئىمىن
مەسئۇل كوررېكتورى: ئابلىز ئابباس
مۇقاۋا لايىھىلىگۈچى: مەمەت نەۋبەت

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى
شىپتىلە بىلەن پىتىلە

«ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى» تەھرىر ھەيئىتى نەشرگە تەييارلىغان

*

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى 348 №)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
فورماتى: 1230×880 مىللىمېتىر، 1/32
باسما تاۋىقى: 2.5
2007 ـ يىل 1 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
2007 ـ يىل 1 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى
تىراژى: 1 — 5000
ISBN 978-7-228-10834-3
باھاسى: 4.50 يۈەن

پىلانلىغۇچىلار: ئابدۇراخمان ئەبەي، ئەخمەت ئىمىن

مەسئۇل مۇھەررىرى: ئەخمەت ئىمىن

مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: مەمەت نەۋبەت

ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىغا دائىر
55 كىتابچە نەشىردىن چىقتى

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	چىن تۆمۈر باتۇر	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	ئىسكەندەر بىلەن ھۆرلىقا	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	ئالتۇن كوكۇللۇق بالا	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	كەنجى باتۇر	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	كېيىك خانىش	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	مەرۋان بىلەن تەرسا	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	ياغاچ ئات	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	ئۇر، توقماق	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	چۆچۈرە بالا	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	سىرلىق چىراغ	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	شاھزادە بىلەن ئالۋاستى	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	نىيىتى يامانىنىڭ قازنىنى تۆشۈك	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	ئۆلمەي تۇرۇپ جەننەتنى كۆرۈش	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	باتۇر قىز	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	شەيتانىنىڭ تىجارىتى	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	بىلمەس تاز	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	تەلۋە كۈيئوغۇل	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	كەمەك ھەييار بىلەن مۇختەر ھەييار	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	شەيتاننى ئالدىغان تاز	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	ئادەمىي شەيتان	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	خىزىر نىياز	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	سېھىرلىك ئالما	(4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ئۈسكەك پادىشاھ (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى قاينا، چۆگۈن (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ئەقىللىق كەنجى قىز (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ھەركىم قىلسا ئۆزىگە (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى يالتايغاق بوۋاي (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ئۆجمە سايىسى (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ئەپچىلەم (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ئارغىماق ماجىراسى (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ئىككى بايىنى ئەپلىگەن مالاي (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ئۆرگىلىۋاي بىلەن چۆرگىلىۋاي (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى يەتتە لىڭگىلتاق بىلەن بىر شىڭگىلتاق (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى شىتىلە بىلەن پىتىلە (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى مازاقخور مازاقتا ئۆلەر (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى پادىشاھنىڭ كۆڭلىنى ئۆزارتىشى (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ئېشەكنى ئۇرۇپ خوتۇننى قورقۇتۇش (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى موللام ئوغرىنى قانداق تاپتى (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى قازان تۇۋى (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى شاھ بىلەن شاتۇتى (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق لەتىپىلىرى — 1، 2، 3، 4، 5 (ھەر بىرى 4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چاقچاقلىرى (ھېسام چاقچاقلىرى) — 1، 2 (ھەر بىرى 4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق مەسەللىرى — 1، 2 (ھەر بىرى 4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق ئويۇنلىرى — 1، 2، 3 (ھەر بىرى 4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق تېپىشماقلىرى — 1، 2 (ھەر بىرى 3.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق لاپلىرى (3.50 يۈەن)

(بۇ بىر يۈرۈش 55 كىتابنىڭ ئومۇمىي باھاسى 244.50 يۈەن)

مۇندەرىجە

شىتىلە بىلەن پىتىلە 1

ئامەتلىك بايۋەچچە 8

پادىشاھ بىلەن قىزىقچى 26

گۈل چامغۇۋاي 30

گەپ بەرمەس بىلەن نەپ بەرمەس 37

مۈنۈكباي 43

كۆسەي قاشلىق ۋاپادار 50

نەغەمجان 62

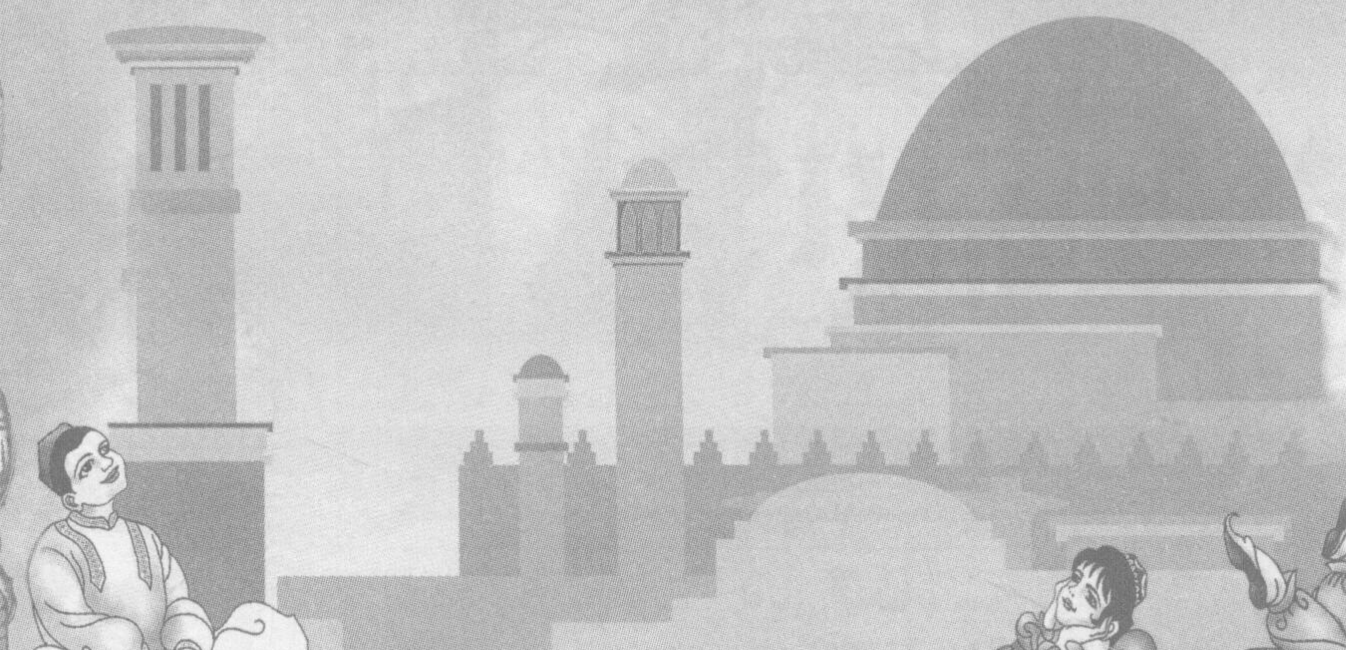

شىتىلە بىلەن پىتىلە

بۇرۇنقى زاماندا بىر ئەر ـ خوتۇن ئۆتكەنىكەن، ئېر-ىنىڭ ئېتى شىتىلە، خوتۇنىنىڭ ئېتى پىتىلە ئىكەن. بۇلار مەھەللىدىن چەتتىرەك پاكار بىر ئۆيدە تۇرىدىكەن. بىر كۈنى ئۆيىنىڭ لىم ياغىچى غارسىلداپ سۇنۇشقا باشلاپتۇ. ئەر ـ خوتۇن ئۇنىڭغا چارە قىلماقچى بوپتۇ. شىتىلە:

— نوغۇچنى تۈۋرۈك قىلايلى، — دەپتۇ. پىتىلە قارشىلىق كۆرسىتىپ:

— نوغۇچ بولمىسا، بىر ئۇرۇقلۇق بۇغداي تېپىپ، تېرىپ، ئورۇپ، يىغىپ، ئۇن تارتىپ كەلگەندە قانداق قىلىپ ئاش ئېتىمىز؟ مۇنۇ ھاسىنى تۈۋرۈك قىلايلى، — دەپتۇ. شىتىلە قوپۇپ:

— سەن تەييار ھاسىنى تۈۋرۈك قىلىپ قويساڭ، مەن قېرىغاندا نېمىنى تايىنىمەن؟ تۇغىدىغان بالىلىرىڭ چوڭ بولۇپ باشباشتاقلىق قىلسا، نېمە بىلەن ئەدەپلەيمەن؟ سەن ئاش ئېتىۋاتقاندا ئۇ بەڭۋاش ئۇتۇن ئەكىرگىلى چىقىپ ئويناپ قالسا، ھاسام بولمىسا، قانداق تالاغا چىقىپ

قىچقىرىپ كىرەلەيمەن؟ سەن زادى كىيىنلىكنى ئويلىمايـ
سەن، — دەپتۇ.
سۇنۇشقا باشلىغان ياغاچ پەسلەشكە باشلاپتۇ. شۇ ئاـ
رىدا تونۇر كۆسيى قىلىش ئۇچۇن ساقلاپ يۈرگەن بىر
تال ياغىچى بار ئىكەن، ئۇلار شۇنى تۇۋرۇك قىلىپ، لىمنى
توختىتىۋاپتۇ.
ئۇلار بىر كۈنى قىيناتىسىنىڭ ئۆيگە جۇمەلەپ بېـ
رىپتۇ. قايتىش ۋاقتىدا قىيناتىسى ئۇلارغا ئىككى جىڭ
گۆش بېرىپتۇ. ئۇلار گۆشنى ئەكىلىپ قازانغا ساپتۇ. گۆش
ئەمدى پىشاي دېگەندە:
— ۋاي خوتۇن، گۆشنىغۇ يەيمىز، چىش كولىغۇچ
يوق، قانداق قىلىمىز؟ — دەپتۇ شىپتىلە. بۇ گەپنى
قۇۋۋەتلەپ:
— بىز ھەممە ئىشنى ئالدىن تەييارلاپ كەلگەن ئەرـ
خوتۇن تۇرۇپ، ئەجەب ئۇنى ئويلىماپتىمىز ـ ھە؟ — دەپـ
تۇ پىتىلە.
ئۇلار چىش كولىغۇچنىڭ ئارچا ياغىچىدىن بولىدىغانـ
لىقىنى، ئارچىنىڭ تاغدا بولىدىغانلىقىنى ئەسلىشىپ،
گۆشنى قازانغا قويۇپ ئاۋۋال تاغقا بارماقچى بوپتۇ، ئىدـ
شىكنى قۇلۇپلاپ، ئاچقۇچنى قويۇشقا يەر تاللاپتۇ. بۇلار،
بىر زامانلار كىلىپ دېھقانچىلىق قىلساق لازىم بولىدۇ
دەپ، بىر تۇز يەرنى خامان قىلىپ، ئوتتۇرىسىغا موما ياـ
غاچ قاداپ قويغانىكەن، قارىسا، موما خېلى ئېگىز. ئەرـ

خوتۇن بىر - بىرىنى يۆلىشىپ تۇرۇپ ئاچقۇچنى مومىنىڭ ئۇچىغا ئېسىپ قويۇشۇپتۇ ۋە بۇ يەرگە ھېچكىمنىڭ قولى يەتمەيدۇ، دەپ جەزم قىلىشىپ تاغقا راۋان بوپتۇ. بۇلارغا يولدا بىر ھىيلىگەر ئادەم ئۇچراپتۇ. ئۇ شېتىلە بىلەن پېتىلىگە سالام بېرىپ:

— يول بولسۇن، نەگە مېڭىشتىلا؟ — دەپ سوراپتۇ. شېتىلە بىلەن پېتىلە بىر - بىرىنىڭ ئاغزىدىكى گەپنى تارتىۋېلىپ سۆزلەپ كېتىپتۇ.

— ۋاي تەقسىر، بۈگۈن قېيناتىمىزنىڭ ئۆيىگە جۈمە- لەپ بارساق ئىككى جىڭ گۆش بەردى. ئۇنى قازانغا سېلىپ، ئەمدى يەيلى دېسەك چىش كو- لىغۇچ يوق. شۇنى ئەكىلىش ئۈچۈن تاغقا كېتىۋاتىمىز، — دەپتۇ شېتىلە.

— ئىشىكنى قۇلۇپلاپ، ئاچقۇچنى موما ياغاچنىڭ ئۇ- چىغا ئىلىپ قويدۇق، — دەپتۇ پېتىلە، — گۆش پىشاي دەپ قالغان، يەنە كىرىپ يەپ كەت- مىسىلە جۇمۇ!

— نېمە دېگەنلىرى بۇ، خېنىم، — دەپتۇ ھېلىقى

ئادەم، ــ ئۇنداقمۇ قىلامدىغان.

ئۇلار خوشلىشىپ ئۆز يوللىرىغا كېتىپتۇ. شىپتىلە بىلەن پىتىلىنىڭ قارىسى يىتىش بىلەن ھېلىقى ئادەم ئۆيگە كىرىپ گۆشنى يەپ، شورپىسىنى ئىچىپ، ئىشكىنى قۇلۇپلاپ، ئاچقۇچنى يەنە ئاۋۋالقىدەك موما ياغاچنىڭ ئۇۋىغا ئىلىپ قويۇپ، ئۆز يولىغا راۋان بوپتۇ. شىپتىلە بىلەن پىتىلە تاغقا بېرىپ، ئارچا تېپىپ، چۈش كىرىشكە يېقىن، ئۇچ كۈندە ئاران ئۆيىگە كەپتۇ. ئىشىكنى ئېچىپ كىرىشىگە، بىر دۆلەت قوڭغۇزى ئۆمىلەپ بوسۇغىدىن چىقىۋاتقانىكەن، بىردەمدىلا بىر تۆشۈككە كىرىپ كۆزدىن غايىب بوپتۇ. شىپتىلە بىلەن پىتىلە كېلىپ قازاننى ئاچسا، ھېچنېمە يوق.

ــ ئاپلا، بۇنى ھېلىقى قوڭغۇز يەپ كېتىپتۇ، ــ دەپ ئارقىدىن قوغلاپ چىقسا، ھېچنەدە يوق. ئىشىكنى ياپماي كىرگەنلىكى ئۈچۈن ئەر - خوتۇن بىر - بىرىگە خېلى تاپا - تەنە قىلىشىپتۇ.

ئارىدىن بىر ھەپتە ئۆتۈپ، قېيناتىسىنىڭ ئۆيىگە يەنە جۇمەلەپ بارغانىكەن، چۆچۈرە بىلەن مېھمان قىلىپ، قايتىش ۋاقتىدا بىر جىڭ گۆش بېرىپتۇ. شىپتىلە بىلەن پىتىلە ئۆيىگە كېلىپ گۆشتە چۆچۈرە ئېتىپتۇ. ئاش پىشقاندا شىپتىلىنىڭ ئېسىگە قېيناتىسىنىڭ ئۆيىدە چۆچۈرىنى چوكا بىلەن ئىچكەنلىكى كەپتۇ - دە، بىر شەرتىنىڭ ھازىرلانمىغانلىقىنى بىلىپ، دەرھال چوكىنى قانداق ياساش

ئۈستىدە ئويلاپتۇ، ئۇنىڭ شىلۋە ياغىچىدىن ياسىلىدىغانلىقىنى ئەسلەپتۇ. شىلۋە ئەلۋەتتە تاغدا بولىدۇ. ئاخىر چۆچۈرىنى قازاندا قويۇپ، ئىككىسى تاغقا ماڭماقچى بوپتۇ. بۇ قېتىم ئاچقۇچنى بۇرۇنقىدىن يوشۇرۇنراق جايغا قويۇشنى مەسلىھەتلىشىپ، تونۇر تۈۋىدىكى كۈلگە كۆمۈپ، ئۈستىگە ئەگرى - بۈگرى قىلىپ سۇ سېپىپ بەلگە قىلىپ قويۇپ، تاغقا مېڭىپتۇ. يولدا ھېلىقى ئادەم بىلەن يەنە ئۇچرىشىپ قاپتۇ. شېتىلە بىلەن پېتىلە بۇ نۆۋەت ئالداپ قۇتۇلماقچى بولۇپ كېلىشىۋاپتۇ.

— ھە، يول بولسۇن؟ — دەپتۇ ھېلىقى ئادەم.

— تاغقا بارمايمىز، شىلۋە ياغىچى ئالمايمىز، چوكا ياسىمايمىز، — دەپتۇ شېتىلە.

— ئۆيدە چۆچۈرە ئەتمىدۇق، ئاچقۇچنى كۈلنىڭ ئاستىغا كۆمۈپ، ئۈستىگە ئەگرى - بۈگرى سۇ سېپىپ قويمىدۇق، — دەپتۇ پېتىلە.

يولۇچى بۇلار بىلەن خوشلىشىپ، توپتوغرا شېتىلە بىلەن پېتىلىنىڭ ئۆيىگە كەپتۇ - دە، چۆچۈرىنى ئېچىپ، قازاننىڭ ئاغزىنى بۇرۇنقىدەك يېپىپ قويۇپ، ئىشىكنى قۇلۇپلاپ، ئاچقۇچنى ئۆز جايىغا قويۇپ كېتىپتۇ. بۇ قېتىم شېتىلە بىلەن پېتىلە بەش كۈندە كەپتۇ، ئاچقۇچنى ئېلىپ ئىشىكنى ئېچىپتۇ، بىرىپ قازانغا قارىسا ھېچنېمە يوق. بىر چۈۋىن قازاننىڭ ئىچىدىكى نەملىكنى شۈمۈپ تۇرغۇدەك. بۇنى كۆرگەن شېتىلىنىڭ ئەرۋاھى قىرىق گەز

ئۇچۇپتۇ.

— ۋاي خوتۇن، چاپسان بول، پالتىنى ئەكىلىپ بەر، — دەپتۇ.

پىتىلە پۇتىنىڭ ئۇچىدا مېڭىپ پالتىنى ئەكىلىپ بەرگەنىكەن، شىتىلە چىۋىننىڭ بېشىنى نىشانلاپ تۇرۇپ راسا كەلتۇرۇپ بىرنى قويۇپتۇ، قازان سەككىز پارچە بوپتۇ. چىۋىن ئۇچۇپ بېرىپ پىتىلىنىڭ بېشىغا قونۇپتۇ.

— ۋاي خوتۇن، — دەپتۇ شىتىلە، — مىدىرلىماي تۇر، بۇ قۇرغۇر سېنىڭ بېشىڭغا قوندى، بۇنىڭ ئەدىپىنى بەرمىسەم بولمايدۇ، — دەپ، ناھايىتى ئېھتىيات بىلەن

بىرىپ بىر قويغانىكەن، خوتۇننىڭ بېشى ئىككى پارچە بولۇپ ئۆلۈپتۇ. ھېلىقى چۈشۈن «غىڭ» قىلىپ ئۇچۇپ تۈۋرۈككە قونۇپتۇ. شېتىلنىڭ ئەرۋاھى ئۇچۇپ، تومۇرلىرى كۆپۈپ، ئاچچىقى ئىچىگە، غەزىپى بېشىغا ئۆرلەپتۇ.

— سەن ھېلىگەر قۇۋ چۈشۈن، — دەپتۇ شېتىلە، — ئاشنى ئىچىڭ، قازاننى چېقىڭ، خوتۇننى ئۆلتۈرۈڭ، ئەمدى تۈۋرۈككە قونۇپ ئۆگزىنى كۆتۈرۈڭمۇ؟ ھىم... مەن سېنىڭ شۇنداق ئەدىپىڭنى بېرەيكى، خەپ توختا!

ئۇ پالتىنى ئارقىسىغا يوشۇرۇپ، ئاستا پۇتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ تۈۋرۈككە يېقىنلاپ كېلىۋاتقاندا، تۇيۇقسىزلا ئىشىك ئېچىلىپتۇ، قارىسا ھېلىقى ئاچ كۆز ئادەم كىرىپ كېلىۋاتقۇدەك. ئۇ كۆڭلىدە بوگۈن نەق سامسا تەييارلاپ قويغاندۇ، دىگەن ئوي بىلەن كىرگەنىكەن. ئۇ شېتىلنىڭ «خەپشۈك» دىگەن شەرتى بىلەن جىم تۇرۇپ قاپتۇ، شېتىلنىڭ قولىدا پالتا بارلىقىنىمۇ ئۇقماپتۇ. شېتىلە ئەپلەپ تۇرۇپ تۈۋرۈككە راسا كەلتۇرۇپ بىرنى قويغانىكەن، تۈۋرۈك بىلەن بىللە لىممۇ چۈشۈپتۇ. چۈشۈن ئۇچۇپ تالاغا چىقىپ كېتىپتۇ، سۇنغان يوغان لىم ياغاچ توپتوغرا ھېلىقى ئاچ كۆز ئادەمنىڭ قاق چوققىسىغا چۈشۈپ، «ۋايجان» دېيىشكىمۇ ئۈلگۈرەلمەي، جان بېرىپتۇ. شېتىلە بولسا، ئۇنىڭ بىلەن چاتىقى يوق چۈشۈننى قوغلاپ كېتىپتۇ.

ئامەتلىك يايۋەچچە

بۇرۇن ئاتىسىدىن ئۆرغۈن مال ـ دۇنيا قالغان بىر بايۋەچچە بولغانىكەن. ئۇ كىچىكىدىنلا يەپ ـ ئىچىپ، خۇشال ـ خۇرام ئويناپ ـ كۈلۈپ كۈن ئۆتكۈزۈشنى ئادەت قىلىۋالغاچقا، ئەيش ـ ئىشرەتتىن باشقىنى ئويلىمايدىكەن، «مىلىك مىڭغا يەتكۈچە، دوستۇڭ مىڭغا يەتسۇن» دەپ، ھەر كۈنى مېھمان چاقىرىپ، شەھەرنىڭ بىكار تەلەپلىرىنىڭ ۋاڭ ـ چۇڭلىرى ئىچىدە غەرق مەست بولۇپ كۈن ئۆتكۈزىدىكەن، پۇل دېگەننى غازاڭنىڭ ئورنىدا كۆرىدىكەن.

«يېتىپ يېسەڭ تاغمۇ توشۇماپتۇ» دېگەندەك، ھېچقانداق ئوقەتنىڭ پېشىنى تۇتۇپ باقمىغان بايۋەچچىنىڭ ئەيش ـ ئىشرىتى ئاتىسىدىن قالغان مال ـ دۇنيانى تېزلا خورىتىۋېتىپتۇ، ئاغىنىلىرىمۇ بىر ـ بىرلەپ ئازىيىشقا باشلاپتۇ. شۇنداق قىلىپ، بىر كۈنلەرگە كەلگەندە ئۇنىڭ مال ـ دۇنياسى تەلتۆكۈس تۈگەپتۇ، قالغان ئاغىنىلىرىمۇ كۆزدىن غايىب بوپتۇ، بايۋەچچىنىڭ ئائىلىسىنى ئېغىر غۇربەتچىلىك بېسىپتۇ.

— ئاغىنىلىرىڭىزنى ئىزدەپ باقسىڭىز بوپتىكەن، — دەپتۇ خوتۇنى بايقۇشچىگە يالۋۇرۇپ، — شۇنچە كۆپ تۇز - تائامىمىزنى يېتىغانىدىكىن، بىرەر نانغا بولسىمۇ يارار قالار.

بايقۇشچە ئاغىنىلىرىنى ئىزدەپ كۆرۈپتۇ، بىراق ھەممە دۇنياسىنى يەپ تۈگەتكەن بۇ ئەخمەق بايقۇشچىنىڭ يەپ قاچار ئاغىنىلىرى ئۇنى قەستەن تونۇماسقا سالپتۇ. بايقۇشچە ئامالسىز ئۇيان ئايلىنىپ، بۇيان ئايلىنىپ، بىرەر ئىش تېپىپ ئىشلىمەكچى بولۇپ، مەدىكارلار بازىرىغا بېرىپ تۇرۇپتۇ. مەدىكار ئالغۇچىلار كەلسىلا، ئۇلارنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ بېرىپتۇ. مەدىكار ئالغۇچىلار ئۇنىڭ سايىدە ئۆسكەن چىچەكتەك نۇرسىز چىرايىغا ۋە پاختىدەك ئاق ھەم يۇمشاق ئالىقانلىرىغا قاراپ:

— سەن بۇ قوللىرىڭ بىلەن دوپپىغا گۈل تىكىشنى ئۆگەنسەڭ بولغۇدەك، — دېيىشىپ، ئۇنى كۆلكىگە قويۇپتۇ.

ماي ئىچىدىكى بۆرەكتەك ئەركىن يايراپ ئۆسكەن بايقۇشچە ئۆزىنىڭ ئەخمەقلىق بىلەن قىلغان بەتخەجلىكلىرى تۈپەيلىدىن خورلىنىۋاتقانلىقىغا قاتتىق ئۆكۈنۈپ، ئىچىدە ئۆزىنى تىللاپتۇ - دە، مەدىكارلار بازىرىدىن ئۈمىد ئۈزۈپ، ئۆيىگە قاراپ مېڭىپتۇ. يولدا ئۇنىڭغا بىر رەمچى ئۇچراپ قاپتۇ. قارىغۇدەك بولسا، ئۇ قېلىن كىتابنى ئېچىپ قويۇپ، رەم ئاچقۇزغۇچىلارغا خالىغانچە بىرنېمىلەرنى سۆزلەپ قويۇپلا، ئۇلاردىن جىرىڭلاپ تۇرغان تەڭگىلەرنى ئېلىۋاتقۇ -

دەك. بۇ ئىش بايۋەچچىنى قاتتىق قىزىقتۇرۇپتۇ. ئۇ كۆڭلىدە، بۇ ئىشمۇ بولغۇدەك، قىنى بىر قىلىپ كۆرەي دەپتۇدە، ئۆيىگە قاراپ يۈگۈرۈپتۇ.

بايۋەچچىنىڭ خىيالى خوتۇنىغىمۇ يېقىپتۇ. بىراق، ئۇلاردا كىتاب ئالغۇدەك پۇلمۇ يوق ئىكەن. ئۇيان ئويلىنىپ، بۇيان ئويلىنىپ، ئاخىر ئۇلارنىڭ كۆزى ئەڭ ئاخىرقى مۈلكى بولغان بىر پارچە ئاق كىگىزگە چۈشۈپتۇ. ئايال ئۇنى سېتىۋېتىشكە قىيىلىسىمۇ، ھەرھالدا دەسمايە سالماي ئىش باشلاشقا بولمايدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ، قاتلاپ ئېلىپ بايۋەچچىگە تۇتقۇزۇپتۇ. بايۋەچچە ئۇنى قولتۇقىغا قىستۇرۇۋېتىپ، بىردىنلا:

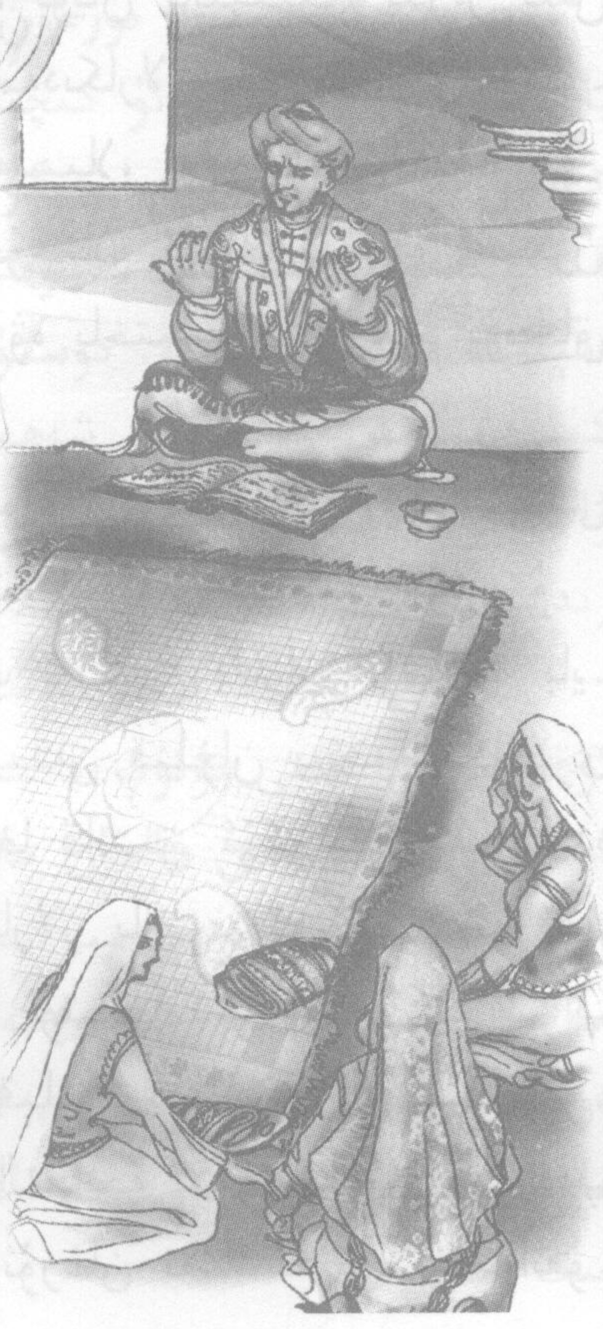

— توختا، خوتۇن، بۇنى سېتىپ كىتاب ئالىمىز، دەپ ئاۋارە بولغۇچە، مۇشۇنىڭ ئۆزىنىلا كىتاب قىلىپ كۆرمەيمىزمۇ؟ — دەپتۇ-دە، ئۇنى قايچا بىلەن پار-

چىلاپ كىتاب قىلىپ تىكىپتۇ، ئاندىن لاخشىگىرنى قىزدۇ-
تىپ، ئۇنىڭ بەتلىرىگە خەتكە ئوخشايدىغان ئالىلىقانداق
ئىمىر ـ چىمىر شەكىللەرنى قىلىپ سىزىپ چىقىپتۇ.
شۇنداق قىلىپ، كىتابمۇ پۈتۈپتۇ. بىراق، بايقۇشچە يەنە
ئويلىنىپ قاپتۇ.

ــ مېنى شەھەر خەلقىنىڭ ھەممىسى تونۇيدۇ، ــ
دەپتۇ ئۇ خوتۇنىغا، ــ مۇشۇ ھالەتتە كوچىغا چىقسام،
كىشىلەر مېنى ساراڭ بولۇپ قاپتۇ، دېيىشەر.

ــ ئەمىسە قانداق قىلىمىز؟

ــ باشقا شەھەرگە كۆچۈپ كېتەيلى.

شۇنداق قىلىپ، ئۇلار ئۆي ـ جايلىرىنى ئېلىشقا
سېتىۋېتىپ، يىراق بىر شەھەرگە كۆچۈپ بېرىپتۇ ـ دە،
ئوبدان ئورۇنلىشىۋېلىپ، بايقۇشچە ئۆز ھۈنىرىنى ئاشكا-
رىلاش ئۈچۈن، خوتۇنىنىڭ بىر پاي ھالقىسىنى ئۆيىنىڭ
ئارقىسىدىكى ئەخلەت دۆۋىسىگە كۆمۈپ قويۇپتۇ. بۇلارنىڭ
ئۆيىگە بىر قانچە ئايال مېھمان يىغىلغان كۈنى بايقۇشچە-
نىڭ خوتۇنى ئېرى بىلەن كېلىشىپ قويغىنىنى بويىچە،
بىرپاي ھالقىسىنىڭ يوقاپ كەتكەنلىكىنى ئېيتىپتۇ.

ــ ياخشىراق ئىزدەپ باق، تېپىلىپ قالار، ــ دەپتۇ
بايقۇشچە.

ــ ئىزدەپ ئاۋارە بولغۇچە كىتابىڭىزغا قاراپ باقسىدى-
ڭىز بولمامدۇ؟ ــ دەپتۇ خوتۇنى. بايقۇشچە:

ــ ئۇنداق قىلساقمۇ بولىدۇ، بىراق بۇنىڭدىن كېيىن

ئۆزۈڭگە پۇختا بول، مېنى ئاۋارە قىلىدىغان ئىشنى ئىك-كىنچى قىلما، — دەپتۇ-دە، كىگىز كىتابىنى قولىغا ئاپتۇ. مېھمانلار ھەيران بولۇپ ئۇنىڭغا تىكىلىپتۇ. باي-ۋەچچە كىگىز كىتابىدىكى ئىمىر - چىمىر سىزىقلارغا سىنچىلاپ قارىغىنىچە كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ:

— مانا دېمىدىممۇ، سەن خوتۇن ئۇنى ئەخلەت بىلەن بىللە ئۆينىڭ ئارقىسىغا تۆكۈۋېتىپسەن، دەرھال ئەخلەت دۆۋىسىنى ئاختۇر، — دەپتۇ.

خوتۇنى ئۆينىڭ ئارقىسىغا يۈگۈرۈپتۇ، باشقا ئاياللارمۇ ئۇنىڭ كەينىدىن مېڭىپتۇ. ھالقا راست دېگەندەك ئەخلەت-نىڭ ئارىسىدىن چىقىپتۇ. بولۇپ ئۆتكەن بۇ ئىش كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچىلا خوتۇنلارنىڭ ئاغزى ئارقىلىق شەھەر-نىڭ ھەممە يېرىگە تارقىلىپ كېتىپتۇ. بىرى:

— شەھىرىمىزگە يېڭى كۆچۈپ كەلگەن كىشى ئۇستا رەمچىكەن، — دېسە، يەنە بىرى:

— ئۇنىڭدا ھېچكىمنىڭكىگە ئوخشىمايدىغان خاسىيەت-لىك كىتاب بار ئىكەن، — دەيدىكەن.

ئەنە شۇ چاغلاردا ئېشىكىنى يىتتۈرۈپ قويۇپ، ھەممە يەرنى ئاختۇرۇپ تاپالماي يۈرگەن بىر كىشى بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپلا دەرھال رەم ئاچقۇزۇشقا كەپتۇ. بايۋەچچە كىگىز كىتابىنىڭ داغلانغان بەتلىرىگە بىر ھازا تىكىلگەندىن كې-يىن، ئېشەك يىتتۈرگەن كىشىگە قاراپ:

— سىز سۇرگە دورىسى ئىچىسىڭىز بولغۇدەك، — دەپتۇ.

تۇلۇمدىن توقماق چىققاندەك بۇ گەپ ئىشەك يېتتۇرـ
گەن كىشىنى قاتتىق چۆچۈتۈۋېتىپتۇ.

ــ سىز ساراڭمۇ، ئۇڭمۇ؟ ــ دەپتۇ ئۇ كىشى تىرىـ
كىپ، ــ مەن ئىشەك توغرۇلۇق رەم ئاچقۇزۇۋاتىمەن،
سىز بولسىڭىز...

ــ كىتابتىن شۇنداق چىقىپ قالدى، ــ دەپتۇ بايـ
ۋەچچە دۇدۇقلاپ، ــ مەندە نېمە ئامال؟!

ئىشەك يېتتۇرگەن كىشى:

ــ سىز ھەقىقەتەنمۇ ئىلىشىپ قالغان كىشى ئىكەنـ
سىز، سىزنى ئىزدىگەن مەنمۇ ئەخمەق، ــ دەپتۇ ـ دە،
چىقىپ كېتىپتۇ.

ــ مانا، رەسۋاچىلىق، ــ دەپتۇ بايۋەچچىنىڭ خوتۇنى
تىرىكىپ، ــ سىزنىڭ ساراڭلىقىڭىزنى ئەتىلا ئۇ پۈتۈن
شەھەرگە يېيىپ بولىدۇ. ئەمدى كىشىلەر سىزگە رەم ئاچـ
قۇزۇش ئۇچۇن ئەمەس، بىزنى شەھەردىن قوغلاپ چىقىرىشقا
كېلىدۇ. ئادەم دېگەن شۇنداقمۇ ئەخمەق بولغان بارمۇ؟
بايۋەچچىنىڭ خوتۇنى ئەلەمگە چىدىماي يىغلىۋېتىپتۇ.
بايۋەچچە ئۆزىنىڭ ھەقىقەتەنمۇ ئويلىماي گەپ قىلىپ قويـ
غانلىقىغا ئۆكۈنۈپ، بۇ يەرنىڭ خەلقى راستتىنلا بىزنى
قوغلىۋېتەرمۇ، دېگەن دەككە ـ دۈككە ئىچىدە تاڭ ئاتقۇچە
ئۇخلىيالماپتۇ. تاڭ ئېتىپتۇ، ئۇلار ئورۇنلىرىدىن يېڭىلا
تۇرۇشىغا، ئىشىكنى قېقىلىپتۇ. بايۋەچچە: «مانا ئەمدى
كۆرگۈلۈكىمىزنى كۆرىدىغان بولدۇق» دېگىنىچە ئالاقزادە

بولۇپ ئىشكنى ئېچىپتۇ ـ دە، ئالدىدا كولۇمسىرەپ تۇر-
غان ئېشەك يىتتۇرگەن كىشىنى كۆرۈپ، تېخىمۇ تەمتىرەپ
كېتىپ، ئىشكنى يېپىۋاپتۇ.
ــ رەھچى ئۇستام، ــ دەپتۇ ئېشەك يىتتۇرگەن كى-
شى، ــ خاپا بولمىسىلا، سىلى ھەقىقەتەنمۇ ئەۋلىيا ئى-
كەنلا. مەن سىلىنى ئۇرۇنسىز رەنجىتكەنلىكىم ئۈچۈن
ئەپۇ سوراپ كەلدىم، ئىشكنى ئاچسىلا.
بۇ گەپنى ئاڭلاپ بايۋەچچىنىڭ قوللىرى ئىشك تۇت-
قۇچىدىن ئىختىيارسىز بوشاپ كېتىپتۇ. ئېشەك يىت-
تۇرگەن كىشى ئۆيگە كىرىش بىلەنلا بايۋەچچىگە ئېگىلىپ
تەزىم قىلغىنىچە، يانچۇقىدىن پارقىراپ تۇرغان كۈمۈش
تەڭگىلەرنى ئېلىپ، ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ تۇرغان بايۋەچچى-
نىڭ ئالىقىنىغا تۇتقۇزۇپ، قايتا ـ قايتا رەھمەت ئېيتىپ،
كەچكە ئۆز ئۆيىگە مېھمانغا چىللاپ قويۇپ چىقىپ كې-
تىپتۇ. بايۋەچچە ھاڭ ـ تاڭ بولغىنىچە تۇرۇپلا قاپتۇ.
ئەھۋال ئەسلى مۇنداق بولغانىكەن:
ئېشەك يىتتۇرگەن كىشى بايۋەچچىنىڭ كىتابقا قاراپ
بەرگەن جاۋابىنى ئاڭلاپ قاتتىق تېرىكىپ كېتىۋاتقىنىدا،
يولدا بىر دوستى بىلەن ئۇچرىشىپ قاپتۇ. دوستى ئۇنىڭ
ئەھۋالىنى ئۇقۇپ:
ــ «پالغا ئىشەنمە، پالسىزمۇ يۈرمە» دېگەن گەپ بار.
سۈرگە دورىسى ئىچ دېگەن بولسا، ئىچىپ باقمامسەن، ئې-
شىكىڭ تېپىلمىغان تەقدىردىمۇ، ساڭا ئۇشۇقچە زىيىنى

يوققۇ، — دەپ مەسلىھەت بېرىپتۇ. ئېشەك يىتتۇرگەن كىشى بۇنىڭغا كۆنۈپ، بىر تېۋىپتىن سۇرگە دورىسى سې-تىۋېلىپ ئىچىپتۇ - دە، يەنە ئېشىكىنى ئىزدەشكە مې-ڭىپتۇ. ئۇ بىر ئەسكى تاملىقنىڭ يېنىغا كەلگەندە قورسى-قى تازا تولغاپ ئاغرىشقا باشلاپتۇ، ئۇ ئالدىراپ - تېنەپ ئەسكى تامنىڭ كەينىگە ئۆتسە، ئېشىكى شۇ يەردە توپلى-شىپ قالغان سۇلاردىن پەيدا بولغان كىچىككىنە لاي ئورىكىگە پېتىپ قېلىپ چىقالماي ياتقانىكەن...

بايۋەچچە ئۆزىنىڭ ئويلىماي ئېيتقان سۆزىنىڭ ئويلى-مىغان نەتىجىگە ئېرىشىپ قالغانلىقىدىن ئىنتايىن خۇش بولۇپ كېتىپتۇ، خوتۇنىمۇ خۇشاللىقىدىن ئۆزىنى قويىدى-غان يەر تاپالماي قاپتۇ.

بايۋەچچە شۇ كۈنى كەچقۇرۇن ئېشەك يىتتۇرگەن كى-شىنىڭ قايتا - قايتا تەكلىپ قىلىشى بىلەن ئۇنىڭ ئۆيى-گە مېھمانغا بېرىپتۇ. بۇ چاغدا يۇرت كاتتىلىرى ئۇنىڭ ئۆيىگە يىغىلىپ، «رەمچى»گە تۆردىن ئورۇن قالدۇرۇپ، ئۇ-نى كۈتۈپ ئولتۇرۇشقانىكەن، بايۋەچچە ئۆيگە كىرىشى بى-لەن ھەممە ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ، ئۇنى تۆرگە تەكلىپ قىپتۇ. بايۋەچچە ئۇلارنىڭ كۆزلىرىدىن قانداقتۇر بىر سى-ناش نەزەرىنى سەزگەندەك بولۇپ، بۇ يەرگە كەلگەنلىكىگە قاتتىق ئۆكۈنۈپتۇ ۋە تۆرگە چىقىپ سەتچىلىككە قالغاندىن كۆرە، قېچىپ كېتىشكە ئاسان بولۇش ئۈچۈن، پەگاھدىلا ئولتۇرمايمەنمۇ، دەپ ئويلاپ:

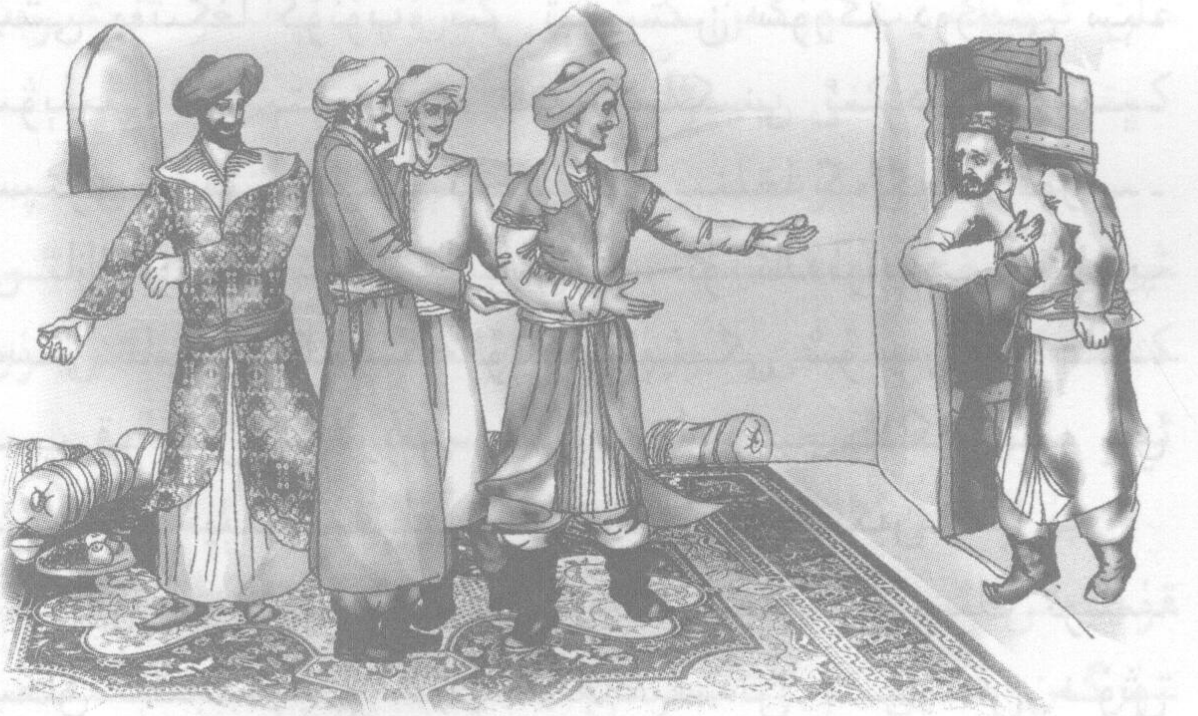

— رەھمەت، «پاقا سەكرەپ – سەكرەپ ئورنىغا چۇ-
شەر» دەپتىكەن، تۆرگە چىققىنىمدىن كۆرە، پەگاھدا تۇر-
غىنىم ياخشىدەك قىلىدۇ، — دەپ ساپتۇ. شۇئان ھەممە:
«ۋاي، تاپتى... تاپتى!...» دەپ چۇقان كۆتۈرۈشۈپ،
«رەمچى»گە قالدۇرۇلغان تۆردىكى كىگىزنى قايرىپ ئاستى-
دىن يوغان بىر پاقىنى ئېلىپ تالاغا ئاچىقىپ تاشلىۋېتىپ-
تۇ. ئەسلىدە ئۇلار شەھەرگە كېلەر – كەلمەي داڭق چى-
قارغان بۇ «ئەۋلىيا رەمچى»نى سىناپ كۆرمەكچى بولۇپ،
ئەتەي شۇنداق ئورۇنلاشتۇرغانىكەن. «رەمچى»نىڭ ئۇنى
دەرھال «تېپىۋېلىشى» ئۇلارنى ھەقىقەتەنمۇ قايىل قىپتۇ.
شۇنىڭ بىلەن بۇ «رەمچى»نىڭ شۆھرىتى تېخىمۇ ئېشىپتۇ.
شۇ چاغلاردا پادىشاھنىڭ ياخشى كۆرىدىغان بىر ئۈزۈكى
يوقاپ كېتىپتۇ. پادىشاھ بارلىق موللا – ئۆلىمالارنى

يىغىپ، ئۈچ كۈنگىچە ئۈزۈكنى تېپىشنى، ئەگەر تاپالمىسا، ھەممىسىنىڭ كاللىسى ئېلىنىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. ئۇلار قانچە كىتاب كۆرسىمۇ، ئۈزۈكنى تاپالماپتۇ. ئۈچ كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، پادىشاھ ئۇلارنى ئوردىغا چاقىرىپتۇ. شۇ چاغدا ئارىدىن بىرى پادىشاھقا ئېگىلىپ تەزىم قىلىپ:

— ئى پادىشاھىئالەم، ئاڭلىساق شەھىرىمىزگە بىر رەمچى كەپتۇ، ئۇ يىتىپ كەتكەن ھەرقانداق نەرسىنى تاپالايدىكەن. شۇ كىشىنى ئەكەلدۈرۈپ سوراپ باقسىلا. مۇبادا ئۇمۇ تاپالماي قالسا، بىزنى شۇ چاغدا ئۆلتۈرسىلىمۇ كېچىككەن بولمايلا، — دەپتۇ. چاپارمەنلەر «رەمچى»نى دەرھال ئېلىپ كەپتۇ. «ئوغرىنىڭ يۈرىكى پوك ـ پوك» دىگەندەك، بۇ «رەمچى» ئۆزىنى تۇتۇشقا ھەرقانچە تىرىشسىمۇ، پۇت ـ قولى تىترەشكە باشلاپتۇ. پادىشاھ ئۇنىڭغا قاراپ:

— ئەگەر سەن رەمچى قىياپىتىگە كىرىۋالغان ئالدامچى بولمىساڭلا، ئۈزۈكنى دەرھال تاپالايسەن، تاپالمىساڭ، بۇ يەر ـ دىن تىرىك چىقىپ كېتىمەن دەپ خىيال قىلما ! — دەپتۇ.

— بېشىم بىلەن، — دەپتۇ بايۋەچچە ئۆزىنى تەسلىك ـ تە بېسىپ، — بىراق، بۇ ئىش خېلى چىگىشتەك قىلىدۇ، شۇڭا مېنىڭ كىتاب كۆرۈپ، توغرا ھۆكۈم چىقىرىشىم ئۈچۈن ئۈچ كۈنلۈك سورۇق بېرىشكە بولامدىكىن؟

بايۋەچچە بۇ سۆزنى ئېيتىشتا، قاراپ تۇرۇپ ئۆزىنى ئۆلۈمگە تۇتۇپ بەرگەندىن كۆرە، غىپلا قىلىپ باشقا شەھەرگە قېچىپ كېتىش پۇرسىتىنى يارىتىشنى كۆزدە

تۇتقانىكەن. پادىشاھ خۇددى ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىنى بىلىۋال-
غاندەك:
— بولىدۇ، بىراق ئوردىدىن چىقىپ كەتمەيسەن، مەن
سېنى مەخسۇس ئۆي، مەخسۇس تاماق بىلەن تەمىنلەيمەن،
ئۇچىنچى كۈنى ئەتىگەندە كۆرۈشىمىز، — دەپ سۆزىنى
تۈگىتىپتۇ. ئەمدى بايۋەچچىگە مەخسۇس ئۆيگە سولىنىۋې-
لىپ، ئۆلۈمنى كۈتۈپ يېتىشتىن باشقا يول قالماپتۇ. بىر
كۈن ئۆتۈپتۇ، ئىككى كۈنمۇ ئۆتۈپتۇ، ئەمدى تاڭ ئاتسىلا
ئۇزۇكنى تاپالمىغانلىقى ئۈچۈن كاللىسىنىڭ ئېلىنىدىغان-
لىقىدا گەپ يوق.
بايۋەچچە ئويلىغانسېرى قاتتىق ۋەھىمىگە چۈشۈپ،
خۇدىنى يوقىتىشقا باشلاپتۇ، ئاخىر ئۇ پادىشاھنىڭ ئالدىدا
سوراققا تارتىلىپ، ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىنغاندىن كۆرە،
ئۆزىنى - ئۆزى ئۆلتۈرۈۋېلىش قارارىغا كەپتۇ - دە،
قاراڭغۇ چۈشۈپ، ئەل ئايىغى بېسىلىشى بىلەن ئىشىك -
تۈڭلۈكنى مەھكەم تاقاپ، ئېسىلىپ ئۆلۈۋېلىش ئۈچۈن
ئۆزىگە سىرتماق ساپتۇ، بىراق ئۆزىنى بىراقلا تاشلاشقا
جۈرئەت قىلالماي، ئارغامچىنى بوينىغا سېلىپ تۇرۇپ،
ئۇنى قولى بىلەن ئاستا چىڭىتىپتۇ - دە، «چىق جان،
چىق جان» دەپ ئىلتىجا قىلىشقا باشلاپتۇ. دەل شۇ چاغدا
ئىشىك قېقىلىپ، نالە قىلغان ئاۋاز ئاڭلىنىپتۇ. بايۋەچچە
قۇلاق سالغۇدەك بولسا، ئىشىك ئالدىدا بىرى : «مەن
سىلىدىن ئۆتۈنەي، ئۇلۇغ ئەۋلىيا غوجام، ئۇزۇكنى مەن

ئالغان. بىر قوشۇق قېنىمنى تىلەيمەن» دەۋاتقۇدەك. بايـ
ۋەچچە ھەيران بولۇپ، ئارغامچىلىرىنى يىغىشتۇرۇپ قويۇپ
ئىشىكنى ئاچقانىكەن، بىر كىشى ھۆركىرەپ يىغلىغىنىچە
بايۋەچچىنىڭ ئايىغىغا ئۆزىنى تاشلاپتۇ.

— سەن كىم بولىسەن؟ — دەپتۇ بايۋەچچە ئۆچكەن
ئۈمىد شامىنىڭ قايتا پىلىلداپ يېنىشقا باشلىغانلىقىنى
سېزىپ، يۈرىكى ئوينىغان ھالدا.

— مەن پادىشاھنىڭ ساراي خىزمەتچىسى. ئۇزۇن
يىللاردىن بېرى پادىشاھقا سادىق بولۇپ ئىشلەۋاتقانىدىم،
يېقىندا قايسى شەيتان ئازدۇردىكىن، سارايدا پادىشاھنىڭ
ئۈزۈكىنى ئوغرىلىۋېلىپ تىقىۋالغانىدىم. سىلى ئوردىـ
غا پەيدا بولغان كۈندىن باشلاپ ماڭا ئەندىشە چۈشتى،
چۈنكى سىلىنىڭ داڭقىلىرىنى مەنمۇ ئاڭلىغان. شۇڭا،
ئىككى كۈندىن بېرى كېچىسى ئىشىكلىرىگە قۇلىقىمنى
يېقىپ ئۆينىڭ ئىچىدىكى شەپىنى تىڭشاۋاتىمەن. بۈگۈن
«شەيخجان، شەيخجان» دەپ ئېيتىمنى ئاتاۋاتقانلىرىنى
ئاڭلاپ قالدىم. سىلىدىن گۇناھىمنى تىلەي، مېنى ئۆلۈمـ
دىن ساقلاپ قالسىلا، — دەپتۇ ساراي خادىمى.

بايۋەچچە ئىشنىڭ تېگى - تەكتىنى چۈشىنىپتۇ. ئۇ
ئۇيان ئويلىنىپ، بۇيان ئويلىنىپ، قانداقلا بولمىسۇن ئۆـ
زىنىڭ ئۆلۈمدىن قۇتۇلۇپ قېلىشىغا سەۋەبچى بولغان بۇ
كىشىنىمۇ قۇتقۇزۇپ قېلىشنىڭ چارىسىنى ئىزدەشكە كىـ
رىشىپتۇ. ئاخىر چارىمۇ تېپىلىپتۇ. ساراي خادىمى بۇ

چارنىڭ ئۇخۇشلۇق بولىدىغانلىقىدىن كۆڭلى تىنىپ، ئۆزىگە تېگىشلىك ۋەزىپىنى ئادا قىلىشقا خۇشال ـ خۇرام چىقىپ كېتىپتۇ. بايۋەچچىمۇ ھەقىقىي بايۋەچچىلەرگە خاس خاتىرجەملىك بىلەن ئۇيقۇغا كېتىپتۇ.

تاڭ ئېتىپتۇ، بايۋەچچە تېزلىك بىلەن كىيىنىپ، ئەتىگەنلىك تاماقنى ئىشتىھا بىلەن يەپ، كىگىز كىتابىنى قولتۇقىغا قىستۇرۇپ، مەغرۇر قەدەم تاشلاپ پادىشاھنىڭ ئالدىغا كىرىپتۇ.

ـــ قۇدرەتلىك شاھىم، ـــ دەپتۇ ئۇ سالام بەجا كەلتۈرگەندىن كېيىن، ـــ پېقىرلىرى تاپشۇرۇلغان ۋەزىپىنى ئادا قىلىپ ئالدىلىرىغا كەلدى.

ـــ ناھايىتى ياخشى، ـــ دەپتۇ شاھ ئۇنىڭغا خۇشاللىق بىلەن نەزەر تاشلاپ، ـــ قېنى، بايان قىل.

ـــ كىتابنىڭ ئىزھار قىلىشىچە، ئۆزۈڭ ئوغرىلانمىغان ياكى يىتمىگەن.

ـــ ھە، بۇ نېمە دېگىنىڭ؟ ـــ دەپتۇ شاھ قاشلىرىنى يىمىرىپ.

ـــ ئۇنى غازلىرىدىن بىرى دانغا ئارىلاشتۇرۇپ يەۋالغان.

ـــ مەيلى، شۇنداقمۇ دەيلى، ـــ دەپتۇ پادىشاھ ئىشەنگۈسى كەلمەي، ـــ سەن شۇ غازنى تاپالامسەن؟

ـــ ئەلۋەتتە تاپقىلى بولىدۇ، ـــ دەپتۇ «رەمچى» ئۆزىنى خاتىرجەم تۇتۇپ، ـــ بۇنىڭ ئۈچۈن غازلارنى بىر ـ بىرلەپ كۆزدىن كەچۈرۈشكە توغرا كېلىدۇ.

ــ بولىدۇ، ــ دەپتۇ شاھ يەنىلا ئىشەنمىگەن قىياپەتـ
تە، ــ قېنى، غازلار رەمچىنىڭ ئالدىغا كەلتۈرۈلسۇن.
غازلار كەلتۈرۈلۈپتۇ، «رەمچى» بىر كىتابقا، بىر غازـ
نىڭ كۆزى ۋە قانات ـ قۇيرۇقلىرىغا قاراپ، ئۇلارنى ئالـ
دىدىن بىر ـ بىرلەپ ئۆتكۈزۈشكە باشلاپتۇ. غازلارنىڭ كۆپ
قىسمى ئۆتۈپ بوپتۇ، ئۈزۈكنى «يەۋالغان» غاز تېخىچە كۆـ
رۈنمەپتۇ. پادىشاھنىڭ تاقىتى ـ تاق بولۇشقا باشلاپتۇ،
بايۋەچچىمۇ جىددىيلىشىپ قاپتۇ، «ئەگەر بۇ ئىش بېجىـ
رىلمىگەن بولسا...» بايۋەچچىنىڭ دەرگۇمان بولغان كۆزـ
لىرى كىشىلەر ئارىسىدىكى ساراي خادىمىغا تىكىلىپتۇ،
ساراي خادىمى ناھايىتى خاتىرجەم كۆرۈنۈپتۇ. دېمەك، ئىش
بېجىرىلگەن. بايۋەچچە يەنە بىرقانچە غازنى ئالدىدىن ئۆتـ
كۈزۈپتۇ. ئۇلارنىڭ ئىچىدىمۇ ئۈزۈك «يەۋالغان» غاز كۆـ
رۈنمەپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئۇ ئۆتكۈزە ـ ئۆتكۈزە ئەڭ
ئاخىرقى غازغا كەلگەندە، ئۇنىڭ نۇرسىزلىشىپ كەتكەن
كۆزىگە قاراپلا ئۇنىڭ ئۈزۈك «يەۋالغان» غازنىڭ دەل ئۆزى
ئىكەنلىكىنى بىلىۋاپتۇ. دەرھەقىقەت، ساراي خادىمى بىلەن
كېلىشكىنى بويىچە ئۇنىڭ قانىتىدىن بىر پەي بەلگە
ئۈچۈن سۇندۇرۇلغان. بايۋەچچە ئۇنى پادىشاھقا شەرەت
قىلىپ:
ــ بىر ئىزدىگەن غاز مانا مۇشۇ، ــ دەپتۇ. پادىشاھ
غازنى سويۇشقا بۇيرۇپتۇ. غاز سويۇلۇپتۇ، ئۈزۈك ئۇنىڭ
يەملىكىدىن چىقىپتۇ. بۇنى كۆرگەن پادىشاھ چىرايى

نۇرلىنىپ، «رەمچى»نىڭ ئەۋلىيالىقىغا ناھايىتى قايىل بوپ-
تۇ ۋە ئۇنىڭ ئۇنىمغىنىغا قويماي، ئۇنى ئۆزىگە مەسلىد-
ەتچى قىلىپ ئوردىدا ئېلىپ قاپتۇ.

بەتخەجلىكى تۇپەيلىدىن مال ـ دۇنياسىدىن ئايرىلىپ، بىر پارچە نانغىمۇ زار بولۇپ قالغان بايۋەچچە ئەنە شۇ كۈندىن باشلاپ ياخشى تۇرمۇش كەچۈرۈشكە باشلاپتۇ، بىراق غەم ـ ئەندىشىدىن خالىي بولالماپتۇ. ئۇ قاچاندۇر بىر كۈنى ئۆزىنىڭ ساختا قىياپىتىنىڭ ئاشكارىلىنىپ قې-لىشىدىن ئەنسىرەپ يۈرىدىكەن، ھەتتا چۈشىدىمۇ مۆگدەرەپ تۇرۇپ كېتىدىغان ھالەتكە كېلىپ قاپتۇ. ئەنە شۇ كۈنلەردە پادىشاھ ئۇنى تۇيۇقسىز ئالدىغا چاقىرىپتۇ. ئەسلىدە بۇ-رۇندىن تارتىپ بۇ پادىشاھلىققا چىشىنى بىلەپ كېلىۋاتقان قوشنا پادىشاھلىق لەشكەر تارتىپ كېلىۋاتقانىكەن. بۇنىڭ-دىن قاتتىق ھودۇققان پادىشاھ «قارشى تۇرۇش كېرەكمۇ ياكى تىز پۈكۈپ، ئۇلارنىڭ بولاڭ ـ تالاڭ قىلىپ كېتىد-شىگە يول قويۇش كېرەكمۇ؟» دېگەن مەسىلە ئۈستىدە «رەمچى»دىن مەسلىھەت سورىماقچىكەن. «رەمچى» ئەھۋالنى ئاڭلاپ، ئۆزىنىڭ بەرىبىر بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى ئاشكارىلىنىپ رەسۋا بولىدىغانلىقىنى كۆزدە تۇتۇپ، ئىككى تەرەپنى ئۇرۇشقا سېلىپ قويۇپ، پاتپاراقچىلىقتىن پايدى-لىنىپ قېچىپ كەتمەيمۇ، دېگەن خىيالدا، كىگىز كىتابنى ۋاراقلاپ تۇرۇپ، پادىشاھقا:

— كىتابقا قارىغاندا، نۇسرەت بىز تەرەپتە، ئەلۋەتتە

جەڭ قىلىشمىز كېرەك، ـــ دەپتۇ.

ـــ ئەمىسە، جەڭگە سىز قوماندانلىق قىلىڭ، ـــ دەپ-تۇ پادىشاھ «رەمچى»نىڭ سۆزىگە ماقۇل بولۇپ، ـــ بىز ئارقا سەپتە تۇرۇپ سىزگە ياردەملىشىمىز.

بايۋەچچە پادىشاھنىڭ بۇيرۇقىنى رەت قىلالماپتۇ. ئۇ دەرھال لەشكەر باشلىقلىرىنى يىغىپ، باستۇرۇپ كېلىۋات-قان دۈشمەنگە قارشى قايتۇرما جەڭ قىلغۇچى قوشۇنىنى تەخمۇتەخ قىلىپ قويۇپ، ئالدىراپ ئۆيىگە كەپتۇ. ئەسلىدە ئۇ ئۆيدىن تالاغا چىقماي، ئۆز ئۆمرىنى ئەيش - ئىشرەت بىلەنلا ئۆتكۈزۈپ كەلگەنلىكى ئۈچۈن ئات مىنىشنىمۇ ئۇ بىلمەيدىكەن، شۇڭا ئۇ خوتۇنىغا بىر قازان يار يېلىم قاي-ناتقۇزۇپ، ئۇنى ئۆزىگە توقۇلغان ئاتنىڭ ئېگىرىگە راسا سۈركەپتۇ - دە، ئۈستىگە چىقىپ مىنىۋاپتۇ. يار يېلىم دەرھاللا قېتىپ، ئۇنى ئېگەر بىلەن مەھكەم بىرلەشتۈ-رۈۋاپتۇ. ئۇ قوشۇننىڭ ئالدىغا كېلىپ، يۈرۈش قىلىشقا بۇيرۇق بېرىپتۇ. شۇئان ناغرا - كانايلار چېلىنىپ، نەچچە مىڭ ئاتلىق لەشكەر شىددەت بىلەن ئىلگىرىلەپتۇ. بايۋەچ-چە مىنگەن ئات جەڭ ۋە بەيگە كۆرگەن، ئەڭ يۈگۈرۈك ئاتلاردىن بولغاچقا، باشقا ئاتلاردىن يول تالىشىپ، ھەممى-نىڭ ئالدىغا ئۆتۈپتۇ - دە، كېلىۋاتقان دۈشمەن توپىغا قاراپ ئوقتەك ئېتىلىپتۇ. قورققىنىدىن ئالاقزادە بولۇپ كەتكەن بايۋەچچە كەينىگە ياناي دېسە، ئاتنىڭ تىزگىنىنى باشقۇرالماپتۇ، ئۆزىنى يەرگە تاشلاي دېسە، ئېگەردىن ئاج-

ـ رييالماپتۇ. ئات بولسا، دۈشمەنگە قارشى چىپىپ ئېرىپتۇ. ئۇز قوماندانىنىڭ بۇ «قەھرىمان»لىقى قوشۇنىنى تېخىمۇ روھلاندۇرۇۋېتىپتۇ. ھەممىسى قوماندانغا ئەگىشىپ، قىيىقاس ـ چۇقان بىلەن ئالغا ئىلگىرىلەۋېرىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، بايۋەچچىنىڭ ئېتى دۈشمەن قوشۇنى بىلەن ئۇچرىشىشقا ئازلا قاپتۇ. ئۇ كۆز يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە يۈز بېرىدىغان قاتـ تىق توقۇنۇشتىن خۇدىنى يوقىتىپ كېتىۋاتقىنىدا، ئېتى بىر يانغا ئېگىلىپ ئۆسكەن بىر توغراقنىڭ ئاستىدىن ئۆتۈپ قاپتۇ. بايۋەچچە ئاتتىن ئاجرىتۋېلىش ئۈچۈن تېزلىك بىلەن توغراقنى قۇچاقلاپتۇ، كىم بىلسۇن، تېگى پورلىـ شىپ قاقشال بولۇپ قالغان بۇ توغراق شۇئان قاراسلاپ سۇنۇپ ئېگەرنىڭ ئالدىغا چۈشۈپتۇ، ئات بولسا، يۇلقۇنۇپ توغراقنى سۆرىگەن پېتى دۈشمەن لەشكەرلىرىنىڭ

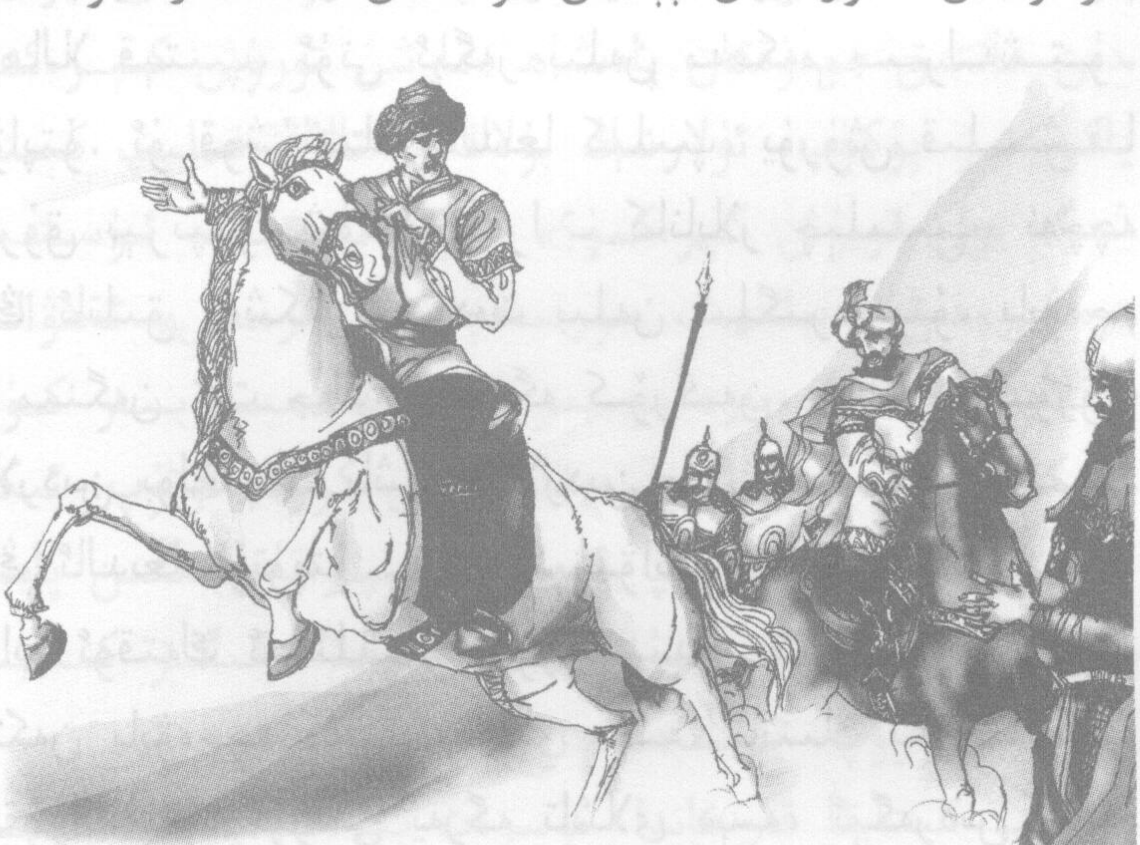

ئارىسىغا كىرىپ كېتىپتۇ ـ دە، نۇرغۇن دۈشمەن لەشكەرلىرى توغراق پۇتاقلىرىغا ئۇرۇلۇپ ھالاك بوپتۇ. قالغانلىرى يوغان بىر توپ توغراقنى يۇلۇۋېلىپ باستۇرۇپ كېلىۋاتقان بۇ مىسلى كۆرۈلمىگەن «باتۇر»غا دۈچ كېلىشتىن قورقۇپ ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ قېچىپتۇ. بايۋەچچىنىڭ لەشكەرلىرى قاچقانلارنى قوغلاپ يۈرۈپ قىرىشقا باشلاپتۇ. شۇ ئەسنادا بايۋەچچىنىڭ ئېتى ئۇلۇغ سۇغا دۈچ كېلىپ، ئېقىننى يېرىپ ئۈزۈپ ئۆتۈپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئىگەرگە يېپىشتۇرۇلغان يار يېلىمىمۇ ئېرىپ، بايۋەچچىمۇ ئىگەردىن ئاجراپتۇ. ئۇ ئاتتىن چۈشۈپ، كىيىملىرىنى يۇيۇپ قۇرۇتۇپتۇ. شۇ چاغدا ئۇنىڭ بىرمۇ ئادەم چىقىم قىلماي دۈشمەن ئۈستىدىن تولۇق غەلىبە قىلغان قوشۇنى يېتىپ كېلىپ، ئۇنى چۆرىدىگەن ھالدا خۇشال ـ خۇرام شەھەرگە قايتىپتۇ. بۇنىڭدىن خۇشاللانغان پادىشاھ بايۋەچچىگە ئۆز تەختىنىڭ يېنىدىن ئورۇن بېرىپ، ئۇنىڭ شەرىپىگە تۆت كېچە ـ كۈندۈز زىياپەت ئۆتكۈزۈپ بېرىپتۇ ۋە ئۇنى: «ئەۋلىيا رەمچى، چاقماق سەركەردە» دەپ ئاتاپتۇ.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ئۇنىڭ ئاشۇ نامى مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىنى بەكمۇ زىلزىلىگە سېلىۋەتكەچكە، ئۇنىڭ قايتا كىگىز كىتابىنى قولغا ئېلىشىغا ياكى جەڭ ئېتىغا مىنىپ سەركەردىلىك قىلىشىغا تېگىشلىك ھېچقانداق ۋەقە چىقمىغانمىش، شۇڭا ئۇ ئاخىرقى ئۆمرىنى ئوردا ئىچىدە خۇشال ـ خۇرام ئۆتكۈزگەنمىش.

پادىشاھ بىلەن قىزىقچى

بۇرۇن بۇرۇنكەن، توخۇ تۇرنىكەن، قىرغاۋۇل جەددىكەن، قۇيرۇقى يەردىكەن. مانا شۇنداق كونىلارنىڭ بىرىدە پادىشاھ تەختىدە يېتىپ بىر چۈش كۆرۈپتۇ ۋە چۆچۈپ ئويغىنىپ كۆزىنى ئېچىش بىلەن چۈشىنى ئۇنتۇپتۇ، ئىچى پۇشۇپ، كۆڭلىگە غەم تولۇپتۇ، بىرەر ھەپتە شۇنداق ئولتۇرۇپتۇ. شاھتىن قورقۇپ ھېچكىم گەپمۇ قىلالماپتۇ. ئاخىر ئەلىمىگە چىدىمىغان شاھ باش ۋەزىرىنى قىچقىرىپتۇ:

— مېنى قىزىق گەپ بىلەن كۈلدۈرىدىغان ئادەم تېپىپ كەل، ئەگەر ئۇ مېنى كۈلدۈرەلىسە، يۈز تىللا بېرىمەن، كۈلدۈرەلمىسە، يۈز دەررە ئۇرۇپ زىندانغا سالىمەن، — دەپ بۇيرۇق قىپتۇ.

ۋەزىر شاھنىڭ بۇ ئىلتىپاتىدىن سۆيۈنۈپ، شەھەر كېزىپ، بىرقانچە قىزىقچىنى ئەكەپتۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ سۆز - چۆچەكلىرى شاھنىڭ غېمىنى يېنىكلىتەلمەپتۇ. پادىشاھ ئۇلارنى يۈز دەررە ئۇرغۇزۇپ، زىندانغا ساپتۇ. باش ۋەزىر قورقىنىدىن يەنە كوچىغا چىقىپ، شەھەر ئارىلاپ

يورسە، بىر گەپچى خەلقنى يىغىپ ھە دەپ كولدۇرۇۋاتقۇ-دەك، قېشىغا بېرىپ بىردەم تۇرۇپتىكەن، ئۇنىڭ سۆزلىرى ۋەزىرگە قىزىق تۇيۇلۇپتۇ. ۋەزىر ئۇ سۆزمەن كىشىنى ئوردىغا تەكلىپ قىپتۇ. سۆزمەن كىشىمۇ ماقۇل بوپتۇ. يولدا كېتىپ بېرىپ، ۋەزىرنىڭ كۆڭلىگە، بۇ ئادەم بەك گەپدان كۆرۈنىدۇ، بېرىپلا پادىشاھنى كولدۇرسە، يۈز تىللا ئىنئام بېرىدۇ، يۈز تىللانىڭ ھەممىسىنى مۇشۇ ئېلىپ كېتەرمۇ؟ مېنىڭ ئاۋارە بولغىنىم بىكار كېتەرمۇ؟ دېگەن خىيال كەپتۇ-دە، ئاخىر ئۇنى پادىشاھنىڭ بېرىدىغان ئىنئامىنى تەڭ ئېلىشقا كۆندۈرمەكچى بوپتۇ ۋە شۇ غەرەزدە:

— بۇرادەر، سېنى ئوردىغا باشلاشتىن مەقسەت، شاھىمىز ھەپتىدىن بېرى قاتتىق قايغۇدا. ئۇ: «كىم مېنى كولدۇرەلىسە، ئۇنىڭ ئەجرىگە لايىق ئىنئام بېرىمەن» دەپ ۋەدە قىلغاندى. قارىسام، سېنىڭ شاھنى كولدۇرۇپ كۆڭ-لىنى ئاچىدىغان ئەپىڭ بار. ئەگەر شاھنى كولدۇرۇپ ئىنئامغا سازاۋەر بولغىنىڭدا پېقىرغا نېمە بېرىسەن؟ — دەپتۇ.

— شۇ خەيرخاھلىقىڭىز ئۈچۈن شاھنىڭ ماڭا بەرگەن ئىنئامىنىڭ ئۈچتىن بىرىنى سىزگە بېرەي، — دەپتۇ قىزىقچى.

— ياق، بولمايدۇ، ئۇنداق بولسا، ئوردىغا ئۆزۈڭ بار، — دەپ پەش قىپتۇ ۋەزىر. قىزىقچى كۆپ تالاشمايلا:

— خەير، مەيلى، مەندىن كەتسە سىزگە كېتىدىكەن،

شاھ نېمە ئىنئام قىلسا، يېرىمى سىزنىڭ بولسۇن، ــ دەپتۇ.

ۋەزىر بۇ سۆزدىن قانائەت ھاسىل قىلىپ، قىزنىڭچىنى ئوردىغا باشلاپ كىرىپ پادىشاھقا توغرىلاپتۇ. پادىشاھ:

ــ قېنى، قىزىق گېپىڭنى باشلا! ــ دەپ قىزىقچىغا قاراپتۇ. قىزىقچى قۇلىقى ئاڭلىغان، ئۆزى بىلىدىغان ھەممە قىزىق سۆز ـ چۆچەك ۋە لەتىپىلەرنى ئېيتىپ ھېرىپ توختاپتۇ. پادىشاھنىڭ كۈلۈش ئورنىغا غەزىپى ئېشىپتۇ، قىزىقچىغا قاراپ:

ــ گېپىڭ تۈگىدىمۇ؟ ــ دەپتۇ.

ــ تۈگىدى، شاھىم، ــ دەپ بويىنىنى قىسىپ تۇرۇپتۇ قىزىقچى. پادىشاھ يېنىدىكى ياساۋۇللىرىغا قاراپ:

ــ قېنى، بۇنىڭ ئەجرىنى بېرىڭلار! ــ دەپتۇ.

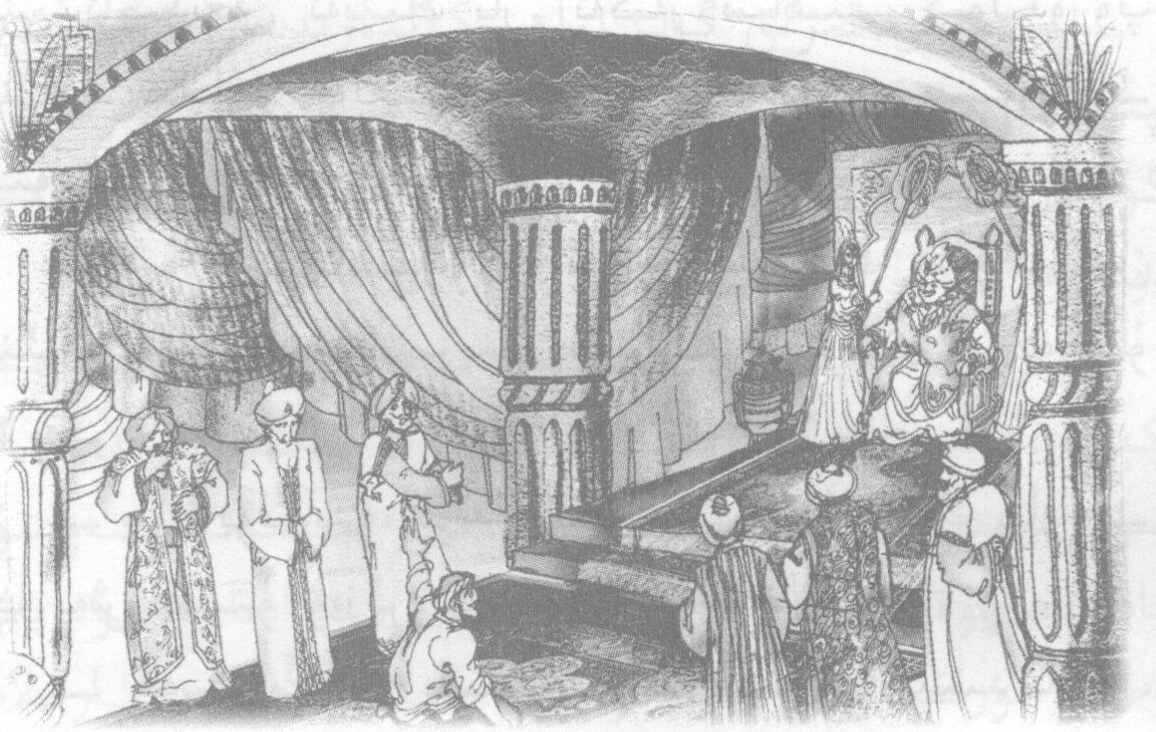

ياساۋۇللار قىزنىڭچىنى بېسىپ دەررە بىلەن ئۇرۇشقا باشلاپتۇ. دەررە ئەللىككە يەتكەندە، قىزنىڭچىنىڭ يادىغا ۋەزىر بىلەن قىلىشقان شەرتى چۈشۈپتۇ. ئۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ:

— شاھىم، بىر ئېغىز سۆز يادىمغا چۈشۈپ قالدى، ھېلىھەم بولسا رۇخسەت قىلسىڭىز، دەپ باقسام، — دەپتۇ.

— ئورنىدىن تۇرغۇزۇڭلار! — دەپ بۇيرۇپتۇ شاھ. ياساۋۇللار قىزنىڭچىنى قولتۇقىدىن يۆلەپ تۇرغۇزۇپتۇ.

— قىلە گېپىڭنى!

— شاھىم، — دەپتۇ قىزنىڭچى، — ماڭا سىلى ھەر-قانداق نەرسە ئىنئام قىلسىلا، ئۇنىڭ يېرىمىنى جانابىي ۋەزىرگە بەرمەكچى بولغانىدىم. ھازىر مەن ئىنئام ئورنىغا يۈز دەررە جازا ئالدىم. بۇنىڭدىنمۇ ۋەزىر قۇرۇق قالمىسا، قالغان ئەللىك دەررە ۋەزىرگە بېرىلسە.

شاھ بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئىككى يوتىسىغا ئۇرۇپ كۈلۈپ كېتىپتۇ ۋە قالغان دەررىنى ۋەزىرگە بۇيرۇپ، قىزنىڭچىغا يۈز تىللا بېرىپتۇ.

گۈل چامغۇۋاي

بۇرۇنقى زاماندا، كۆنپېتىش تاماندىكى بىر يۇرتتا بىر ئەر ـ خوتۇن ياشايدىكەن. ئەرنىڭ ئىسمى گۈل چامغۇۋاي، ئايالىنىڭ ئىسمى شادىخان ئىكەن. شادىخان ھەر كۈنى تا ـ ماقتىن كېيىن ئوچاققا بەش نان ياقىدىكەن، ئىككى نانلىق خېمىر ئېشىپ قالىدىكەن.

بىر كۈنى گۈل چامغۇۋاي خوتۇنىدىن سوراپتۇ:

ــ ھەر كۈنى نان ياققىنىڭدا ئىككى نانلىق خېمىرنى ئاشۇرۇپ قويىسەن، بۇنىڭ سەۋەبى نېمە؟

ــ ۋاي تاڭەي، ھېچ بىلەلمىدىم. مالال كەلمىسە ئا ـ نامدىن سوراپ كەلسىلىچۇ؟ ــ دەپتۇ شادىخان.

گۈل چامغۇۋاي قېينانىسىنىڭ ئۆيىگە قاراپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇ، كۈن تاغ كەينىگە قايرىلغاندا قېينانىسىنىڭ ئىشىكىگە كەپتۇ ۋە:

ــ ئانا، مەن كەلدىم، ئىشىكنى ئاچسىلا، ــ دەپتۇ.

ــ كەلسىلە، بالام، ــ دەپتۇ ئۇنىڭ قېينانىسى ئۆي ـ دىن چىقىپ ئىشىكنى ئېچىپ، ئاندىن ئۇنىڭ ئۇستىۋاش ـ

لىرنى قىقىشتۇرۇشقا باشلاپتۇ. گۈل چامغۇۋاي قىينا-
نىسىنىڭ سالام -سەھەت ۋە گەپ - سۆزىگىمۇ قارىماستىن
بەلۋېغىنى ئاختۇرۇشقا باشلاپتۇ. قىينانا بۇ ئىشتىن ھەيران
قاپتۇ ھەم قىزنىڭ بىرەرنەرسە ئەۋەتكەن بولسا تاپالمايۋاتام-
دىكىن، دەپ ئومۇنۇپ قاپتۇ. ئاخىر گۈل چامغۇۋايدىن
سوراپتۇ:

— بالام، بىر نەرسىلىرى يوقمۇ؟

— ھە، يوق، يوق. خوتۇن بىر گەپ دېگەنىدى، ئۇنى
بەلۋېغىمغا چىگىپ قويسام يوق تۇرىدۇ، — دەپتۇ گۈل
چامغۇۋاي ۋە ئاختۇرۇشنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ. قىينانا سەمى-
مىي ھالدا:

— يۇرسىلە، بالام، يىتكەن نەرسىمۇ چىقىپ قالار،
ئۆيگە كىرىپ چاي - پاي ئىچىپ ئىزدەيلى، — دەپتۇ.

گۈل چامغۇۋاي ئۆيگە كىرگەن پېتى پۇتلىرىنى كىرىپ
سوزۇلۇپ يېتىۋاپتۇ، قولىغا سۇ، ئالدىغا مەزە ئەكەلسىمۇ
قويماپتۇ. بىر چاغدا قاقاقلاپ كۈلگەن پېتى چاچراپ تۇرۇپ:

— تاپتىم، تاپتىم، — دەپتۇ.

— نېمىنى تاپتىلا، بالام، ئېيتسىلا قېنى؟ — دەپتۇ
قىينانا.

— قىزلىرى شادىخان ئوچاقتا ھەر كۈنى بەش نان يا-
قىدۇ، لېكىن ئىككى نانلىق خېمىر ئېشىپ قالىدۇ. قانداق
قىلسا ئىككى نانلىق خېمىر ئېشىپ قالمايدۇ، دەپ بەرسىد-
لە، ئانا! — دەپتۇ گۈل چامغۇۋاي. گۈل چامغۇۋاينىڭ

گېپىنى تىڭشاپ ئۆلتۈرغان قېينانا ئۇنىڭغا سەمىمىي جاۋاب بېرىپ مۇنداق دەپتۇ:

— بالام، بىر جىڭ ئۇندا ئىككى نان بولىدۇ، يەنە بىر چاڭگال ئۇندا ئىككى نان بولىدۇ. ئۇنىڭغا بىر سىقىم ئۇن قوشسا جەمئىي بەش نان بولىدۇ. بۇنى قىزىمغا ئۇدۇ- تۇپ قالماي ئېيتىپ قويسىلا، — دەپتۇ.

گول چامغۇۋاي چۈشىنەلمەي ھاڭقېتىپ - داڭقېتىپ تۇرۇپ قاپتۇ، قوللىرىنى جۈپلەپ قېينانىسىغا ئوخشاش قىلىپ بېقىپمۇ قاملاشتۇرالماپتۇ. كۈيئوغلىنىڭ ھېچ نەر- سىنى ئاڭقىرالمىغانلىقىغا كۆزى يەتكەن قېينانا ئىككى ئا- لىقىنىنى بىر - بىرىگە جۈپلەپ تۇرۇپ ھەرىكەت بىلەن كۆرسىتىپ بېرىپتۇ:

— مۇشۇنچىلىك ئۇندا ئىككى نان، يەنە مۇشۇنچىلىك ئۇندا ئىككى نان بولىدۇ، — ئۇ بىر ئوچۇمنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ سۆزىنى داۋام قىلىپتۇ، — مۇنچىلىك ئۇندا بىر نان بولىدۇ. ئۇنتۇپ قالماي مۇنداقراق، مۇنداقراق، مۇنچىلىك دەپ ماڭسىلا، بالام !

گول چامغۇۋاي قېينانىسى كۆرسەتكەندەك «مۇنداقراق، مۇنداقراق، مۇنچىلىك» دەپ، مېڭىپ بىر جاڭگالغا يېتىپ كەپتۇ. جاڭگالدا بىر ئوۋچى كېيىكنى قارىغا ئېلىپ ياتقا- نىكەن، گول چامغۇۋاينىڭ سۆزى ۋە ھەرىكىتىدىن كېيىك ئۈركۈپ كېتىپ قېچىپتۇ. غەزەپلەنگەن ئوۋچى گول چام- غۇۋاينى تۇتۇۋېلىپ بولۇشىغا ئۇرۇپتۇ. لېكىن، گول چام-

غۇۋايمۇ بوش كەلمەپتۇ، ئۇ ئۇۋچىنىڭ ياقىسىغا ئېسىلىپ تۇرۇپ:

— سەن مېنى ئۇرۇپ، گېپىمنى يىتتۇرۇۋەتتىڭ، تۆلە، مەن ئەمدى نېمىدەپ ماڭىمەن؟ — دەپتۇ. ئۇۋچى ئۇرۇشتىن توختاپ، قاقاقلاپ كۇلۇپ كېتىپتۇ ـ دە:

— بىرى ئون بولسۇن، ئونى يۈز بولسۇن، يۈزى مىڭ بولسۇن، مىغىلداپ كەتسۇن، دەپ ماڭ، — دەپتۇ.

گول چامغۇۋاي بۇ سۆزنى تەكرارلاپ يولنى داۋام قىپتۇ، بىر يەرگە بارسا، بىر پادىچى بالا قويغا چۇشكەن پىتلارنى تېرىپ بولالماي تېرىكىپ تۇرغانىكەن. گول چامغۇۋاي ئۇۋچى ئۆگەتكەن سۆزنى تەكرارلاپ ئۇنىڭ ئالدىدىن ئۆتۇپتۇ. پادىچى بالا بۇ سۆزنى ئاڭلاپ غەزەپتىن چىشلىرى كىرىشىپتۇ ـ دە، ئۇنى بولۇشىغا ئۇرۇپتۇ. گول چامغۇۋايمۇ بوش كەلمەپتۇ، ئۇ:

— سەن مېنىڭ گېپىمنى يىتتۇرۇۋەتتىڭ، تۆلە، ئەمدى مەن نېمىدەپ ماڭىمەن؟ — دەپتۇ.

— بىرى بولسىمۇ ئۆلسۇن، ئىككىسى بولسىمۇ ئۆلسۇن، ئۇچى بولسىمۇ ئۆلسۇن، قۇرۇپ تۈگەپ كەتسۇن، دەپ ماڭ، — دەپتۇ پادىچى.

گول چامغۇۋاي پادىچىنىڭ دېگىنىنى تەكرارلاپ مېڭىپتۇ. مەھەللە ئىچىگە كىرگەندە مېيىت نامىزى چۇشۇرۇۋاتقان بىر توپ جامائەت ئۇچراپتۇ. گول چامغۇۋاي يۇرت ـ جامائەت ئالدىدا ھېلىقى سۆزنى تەكرارلاپ مېڭىۋېرىپتۇ.

جامائەت ئۇنى تۇتۇۋېلىپ بولۇشىغا ئۇرۇپتۇ. تاياق يېسىمۇ، گول چامغۇۋاي بوش كەلمەپتۇ.

— مېنى ئۇرۇپ گېپىمنى يىتتۇرۇۋەتتىڭلار، ئەمدى مەن نېمىدەپ ماڭىمەن؟ — دەپتۇ ئۇ.

— تۇز ماڭ، — دەپتۇ جامائەت. ئۇ جامائەتنىڭ دېگىنى بويىچە گىدىيىپ مېڭىپ كېتىۋېرىپتۇ. بىر تارچۇقتا باپكار خام يۇگەۋاتقانىكەن، ئۇ باپكارنىڭ يىپلىرىنى ئۇزۇپ بېشىغا ئارتىپ مېڭىۋېرىپتۇ. غەزىپىگە پايلىمىغان باپكار گول چامغۇۋاينى گەز بىلەن ئۇرۇپ، هالىنى قويماپتۇ. تاياق يېسىمۇ، باپكارنىڭ ياقىسىغا ئېسىلىۋالغان گول چامغۇۋاي:

— ئېيتە، مەن قانداق ماڭىمەن؟ — دەپتۇ. باپكار كۆلۈپ كېتىپ:

— ئېرىقنىڭ ئىچى بىلەن ئۆمىلەپ ماڭ، — دەپتۇ.

گول چامغۇۋاي ئېرىق ئىچىدە ئۆمىلەپ كېتىۋاتقاندا، ئوغرىنىڭ ئىزىنى ئىزدەپ يۈرگەن بىر توپ كىشىگە ئۇچراپتۇ. ئۇلار ئېرىق ئىچىدە ئۆمىلەپ كېتىۋاتقان گول چامغۇۋاينى كۆرۈپ قاپتۇ - دە، ئوغرى دېيىشىپ، تۇتۇۋې-لىپ كالتەكلەشكە باشلاپتۇ. لېكىن، گول چامغۇۋاي ئېرىق ئىچىدە يەرگە چاپلىشىپ يېتىۋالغاچقا، تاياق - توقماقلار گول چامغۇۋايغا تەگمەي ئېرىقنىڭ قېشىغا تېگىۋېرىپتۇ. گول چامغۇۋاي ئۆلگەن بولۇپ يېتىۋاپتۇ. جامائەتمۇ «ئۆ-لۈك»نى تاشلاپ كېتىپ قاپتۇ.

گول چامغۇۋاي ئېرىق ئىچىدە راسا ھۇزۇرلىنىپ ئۇخلاپتۇ. ئۇ يېرىم كېچە بولغاندا ئورنىدىن تۇرۇپ ئۆيگە كەپتۇ ۋە شادىخاننىڭ تاپشۇرمىلىرىنىڭ جاۋابىنىمۇ بەر-مەستىن، ئۇنىڭغا:

— خوتۇن، مەن ئۆلدۈم، كېپەنلىك ھازىرلىغىن، — دەپتۇ.

— ھوي، نېمە بولدىلا، ساراڭ بولۇپ قالدىلىمۇ نېمە؟ — دەپتۇ شادىخان.

— ئوشۇق گەپ ئېشەككە يۈك، جامائەت مېنى «ئۆل-دى» دېدى ئەمەسمۇ؟ — دەپتۇ گول چامغۇۋاي.

ئەخمەق ئېرىدىن بىزار بولغان خوتۇن كېچىچە يەرلىك

تەييارلىنىپتۇ. بامدات نامىزىدا جامائەت گول چامغۇۋاينى يۇيۇپ - تاراپ يەرلىكىدە قويماقچى بوپتۇ ۋە جىنازىغا سېلىپ ئېلىپ مېڭىپتۇ. جامائەت تۇپراق بېشىغا كېلىپ گول چامغۇۋاينى يەرلىكىدە قويماي دېيىشىگە، گول چام-غۇۋاي جىنازا ئىچىدە تۇرۇپ:

— ياق، ياق، جامائەت، مەن ساق، — دەپتۇ. ئەخمەق-تىن قۇتۇلغىنىغا خۇش بولغان جامائەت ئۇنى ئۇنىمىغىنىد-غا ئۇنىماي يەرلىككە قويۇپتۇ. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ئەخ-مەقلەر تۈگەپ، يۇرت تىنچىپتۇ.

گەپ بەرمەس بىلەن نەپ بەرمەس

بۇرۇننىڭ بۇرۇنىسىدا، بىر باي بىلەن بىر دانىشمەن خىزمەتچى ئۆتكەنىكەن. باينىڭ ئېتى نەپ بەرمەس، خىز-مەتچىنىڭ ئېتى گەپ بەرمەس ئىكەن. گەپ بەرمەس باينىڭ ئۆيىگە كەلگۈچە، نەپ بەرمەس ناھايىتى نۇرغۇن مالايلىرىنى قاقشىتىپ ئۆتكەنىكەن. گەپ بەرمەس كەلگەندىن كېيىن ئۇنىمۇ خېلى قاقشىتىپتۇ، لېكىن گەپ بەرمەس ئۇنىڭدىن ئاخىر ئۆچۈمنى ئالىمەنغۇ، دەپ ئويلاپ، لېۋىنى چىشلەپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە قوشنا يېزىدىن باينى بىر دوستى تويغا ئېيتىپ كەپتۇ. بۇ ئىشتىن خۇشال بولغان باي:

— ھوي ئۆلگۈر مالاي، بارمۇسەن؟ — دەپ ۋارقىراپتۇ.

— مەن بار، باي ئاكا ! — دەپ يۈگۈرۈپ كىرىپتۇ گەپ بەرمەس.

— ئاتنى توقۇ، تويغا بارىمىز، — دەپتۇ باي. گەپ بەرمەس:

— ئوبدان، — دەپ، چىقىپ ئاتنى توقۇپ چۇلۇۋۇرد-دىن تۇتۇپ تۇرۇپتۇ. باي چىقىپ:

— نېمە ھاڭۋېقىپ تۇرسەن؟ ئاتنىڭ چۇلۋۇرىنى ئۆشنەڭگە سېلىپ ماڭ، ئالدىمغا چۈش، ھارىمى ! — دەپتۇ.

گەپ بەرمەس ئاغزىدا: «ماقۇل» دېسە، ئىچىدە: «خەپ توختا !» دەپ، يولغا راۋان بوپتۇ. ئاز ماڭدىمۇ، كۆپ ماڭ-دىمۇ ئۇنىسى نامەلۇم، يولنى تۇگىتىپ توي بولغان ئۆيگە يېتىپ كەپتۇ. باي ئاتتىن چۈشۈپ ئېتىنىڭ چۇلۋۇرىنى

مالايغا تۇتقۇزۇپ قويۇپ، ئۆزى سورۇن راسلىغان ئۆي-
گە كىرىپ كېتىپتۇ.
توي تۈگەپ مېھمانلار قايتىپ چىقىپتۇ. باي ئۆي ئىد-
گىسى بىلەن خوشلىشىپ، جامائەتنىڭ ئالدىدا كىرىلىپ
چىقىپ:
— ھەي مالاي ! — دەپتۇ.
— خوش تەقسىر، — دەپتۇ گەپ بەرمەس.
— تويدىن ساڭا بىرەرنەرسە تەگدىمۇ؟
— تەگدى، تەقسىر، تەگدى.
— نېمە تەگدى؟
— ئىمام ئاخۇنۇمدىن كېيىن سىلى غاجىلاپ تاشلىد-
ۋەتكەن سۆڭەك قاڭقىپ كېلىپ پېشانەمگە تەگدى.
— ھوي قارا يۈز، مەن سېنى بىرنەرسە يېدىڭمۇ دەۋا-
تىمەن؟
— ۋاي يېمەمدىغان، تەقسىر، يېدىم.
— نېمە يېدىڭ؟
— سىلىنى تويدا پولۇ تېپىپ يېيەلەرمۇ، يېيەلمەس-
مۇ؟ دەپ غەم يېدىم.
— ئەستاغپۇرۇللا ! ھوي، مەن قارنىڭغا بىرنېمە ئىچ-
تىڭمۇ؟ دەپ سوراۋاتىمەن !
— ئىچتىم، باي ئاكا، ئىچتىم.
— ھە، مانى دېمەمسەن ! نېمە ئىچتىڭ؟ — دەپ يەنە
سوراپتۇ باي.

— ئىككىنچى ئۆزلىرى بىلەن بىللە يول ماڭماسلىقنى قەسەم ئىچتىم، — دەپتۇ گەپ بەرمەس.

مالئىيىنى گەپتە يېڭەلمەيدىغانلىقىغا كۆزى يەتكەن باي ئۇنىڭدىن باشقا گەپ سورىماي، ئېتىغا مىنىپ يېزىسىغا قايتىپتۇ. يولدا كېتىۋېتىپ، مەن بۇ گەپ بەرمەسنىڭ قورسىقىنى بىر ئامال قىلىپ تويدۇرۇپ قويمىسام، مېنى تېخىمۇ رەسۋا قىلغۇدەك، دەپ ئويلاپ، يولغا يېقىن بىر ئاغىنىسىنىڭ ئۆيىگە قارىتىپ ئاتنى يېتىلەشكە بۇيرۇپتۇ. ئۇزاق ئۆتمەي باي بۇ ئۆيگىمۇ يېتىپ كەپتۇ. ئاغىنىسى ئۇنى ھۆرمەتلەپ داستىخانغا ياغلىق توقاچ بىلەن قېتىق قويۇپتۇ. باي قورسىقىنىڭ چالا قالغان يېرىنى تويدۇرۇپ بولۇپ:

— سىلىنىڭ ئۆيدە قېتىقنى ئوخشىتىپ ئۇيۇتىدىكەن. بىزنىڭ بالىلار قېتىق ئۇيۇتۇشنى ۋە توقاچ يېقىشنى بىلمەيدۇ. قېتىقتىن كۆنەلگۈلۈك، توقاچتىن ئۇلگە كۆرسىتىشكە ئازراق بەرسەڭلار، — دەپتۇ.

— ۋاي بولىدۇ، تەقسىر، — دەپتۇ ئۆي ئىگىسى ۋە يەتتە چارا قېتىق بىلەن يەتتە قاتلىما ئۇستىگە يەتتە توقاچ قويۇپ، يۆگەپ ئېلىپ چىقىپتۇ. باي ئۇنى ئۆي ئىگىسىنىڭ قولىدىن «رەھمەت، ھەشقاللا» بىلەن ئېلىپ ئىشىك تۈۋىگە ئېلىپ چىقىپ، گەپ بەرمەسكە بېرىپ:

— بۇنىڭدىن بىر چارا قېتىقنى ئىچ، بىر توقاچنى يە، قالغان ئالتە چارا قېتىق بىلەن قاتلىما، توقاچلارنى

ئۆيگە ئېلىپ بارسەن، — دەپ جېكىلەپتۇ. گەپ بەرمەس:
— بولىدۇ، باي ئاكا، — دەپ قولىدىن ئاپتۇ ۋە باي ئۆيدىكىلەر بىلەن خوشلىشىپ چىققۇچە قورسىقى ئاچقاندىن قىلىقتىن قېتىق بىلەن توقاچ، قاتلىمىنى پاك - پاكىز سوقۇۋېتىپ، قۇرۇق چارىلارنى داستىخانغا يۆگەپ قويۇپتۇ. باي خىلىدىن كېيىن ئاغىنىسى بىلەن خوشلىشىپ چىقىپ ئېتىغا مىنىپ يولغا چۈشۈپتۇ. ئۆيگە يېقىن قالغاندا گۇ - گۇم چۈشۈپتۇ. گەپ بەرمەس پۈتلىشىپ يىقىلغان بولۇپ ئېغىناپتۇ. باي:
— هوي هارىمى، قېتىق تۆكۈلۈپ كەتمىسۇن يەنە! — دەپتۇ.
— هە، تۆكۈلگەنتى، تاپالمايۋاتىمەن، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ گەپ بەرمەس.
— نان ئۇۋۇلۇپ كەتمىسۇن، — دىگەنىكەن،
— هە، ئۇۋاقلىرىنى ئىزدەۋاتىمەن، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ گەپ بەرمەس.
باي بۇ سۆزدىن قېتىق بىلەن توقاچنىڭ ئاللىقاچان جىمىقتۇرۇلۇپ بولغانلىقىنى، گەپ بەرمەسنىڭ هازىرقى قىلىقى، سۆزى ئۇنىڭ هىيلىسى ئىكەنلىكىنى سېزىپ ئاچچىقى كەپتۇ، تېرىكىپ گەپ قىلالماپتۇ. ئۆيگە بارغاندىن كېيىن ئاچچىقى بىلەن ئاتنى بېرىپ:
— هازىر ئاتنى يېتىلەيسەن، ئاندىن قاشتۇرىسەن، تاڭغا يېقىن ئوتقا قويىسەن، — دەپ قاتتىق تاپىلاپ قويۇپ

مېھمانخانىسىغا كىرىپ كېتىپتۇ. گەپ بەرمەس: خەپ، سېنىڭدىن ئۆچۈمنى ئالىدىغان ۋاقىت ئەمدى يەتتىغۇ، دەپ كۆڭلىگە بىر نەرسىنى پۈكۈپ، سۆز قىلماي ئاتنى ئاپتۇ. تاڭغا يېقىن ھويلىنىڭ ئۇدۇلىغا بېكىتىلگەن دارغا ئاتنى تېڭىپ، پاخال دۆۋىلەپ ئۇنىڭغا ئوت قويۇپتۇ. تاڭ ئېتىپ باي چىقسا ئېتى چۇچىلا بولۇپ كەتكەنىكەن.

ــ ھوي، بۇ نېمە قىلغىنىڭ؟! ــ دەپتۇ باي چىدىيالماي.

ــ ئوتقا قويغىنىم، تەقسىر، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ گەپ بەرمەس.

بۇ گەپ بىلەن باينىڭ ئۇنى ئىچىگە چۈشۈپ كېتىپتۇ ۋە مالاينى كۆزدىن يوقاتمىسا ئۆزىنىڭ يەنىمۇ كۆرىدىغىنى بارلىقىنى پەملەپ قاپتۇ ـ دە، گەپ بەرمەسنى: «كۆزۈمدىن يوقال!» دەپ، ئۆيدىن ھەيدىۋېتىپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، گەپ بەرمەس نەپ بەرمەسنىڭ دەككىسىنى بېرىپ، كېلىشتۈرۈپ ئۆچىنى ئاپتۇ.

مۇنۇكباي

بۇرۇنقى زاماندا، مەلۇم بىر يېزىدا مۇنۇكباي دېگەن بىر كەمبەغەل جوۋازچى ئۆتكەنىكەن. ئۇ كۈندە ئىككى قاپاق ياغ تارتىپ ئېشىككە ئارتىپ، يېزىمۇ يېزا، مەھەللىمۇ مەھەللە ئارىلاپ يۈرۈپ سېتىپ تىرىكچىلىك قىلىدىكەن. كۈنلەردىن بىر كۈنى مۇنۇكباي ئېشىككە ئىككى قاپاق ياغنى ئارتىپ ساتقىلى مېڭىپتۇ.

بىر يېزىنىڭ دوقمۇشىدا ئۈچ قىمارۋاز تام يۆلەپ نەشە چېكىپ، غەيۋەت قىلىشىپ ئولتۇرغانىكەن. ئۇلار مۇنۇكباينىڭ يىراقتىن كېلىۋاتقىنىنى كۆرۈپ، قورسىقىغا جىن كىرىپتۇ ـ دە، ئۆزئارا تىلنى بىر قىلىشىپ، مۇنۇكباينى نەشە چەكتۈرۈپ مەست قىلىپ قويۇپ ياغنى ئېپقېچىپ كېتىپ، بۆلۈشۈۋالماقچى بولۇشۇپتۇ. شۇ ئارىدا مۇنۇكباي يېتىپ كەپتۇ. قىمارۋازلار ئورنىدىن تۇرۇشۇپ مۇنۇكبايغا سالام ـ سەھەت قىلىشىپتۇ. ئۇنى ئارىغا ئېلىۋېلىپ ئىنتايىن ھۆرمەت قىلغان بولۇشۇپ، نەشىنى تەڭلەپ تۇرۇپ:

— بىزنىڭ كۆڭلىمىز ئۇچۇن بولسىمۇ بۇنى بىر تار-تىپ قويسىلا ! — دېيىشىپتۇ. مۇنۇكىباي ئۆزرىخاھلىق بىلدۈرۈپ، رەت قىلغان بولسىمۇ، قىمارۋازلار چىڭ تۇ-رۇۋالغانلىقتىن نائىلاج نەشىنى قولىغا ئاپتۇ، ئۇ بىر-ئىككى قېتىم شورا - شورىمايلا كۆڭلى ئېلىشىپ، بېشى قېيىپ مەست بولۇپ يېتىپ قاپتۇ. قىمارۋازلار ھەش-پەش دېگۈچە ئۇنىڭ ساقال - بۇرۇت، قاش - كىرپىكلىد-رىنى قويماي پاك - پاكىز قىرىپ چۇشۇرۇۋېتىپ، ئېشەكتىن ئىككى قاپاق ياغنى ئېلىپ قېچىپ كېتىپتۇ.

كۈن چۈشتىن قايرىلغاندا مەيىن شامال چىقىپتۇ. مۇ-نۇكىباي ئاستا - ئاستا ھوشىغا كېلىپتۇ - دە، كۆزىنى ئېچىپ ئېشىكىگە قارىسا ئىككى قاپاق ياغ يوق. «ئەستاغ-پۇرۇللا ئەلئەزىم، بۇ نېمە ئىشتۇ؟...» دەپ، ساقىلىنى سىيپىسا، ساقال - بۇرۇتىمۇ يوق ئىمىش. مۇنۇكىباي خاپا بولۇپ كېتىپتۇ - دە، ئۆز - ئۆزىگە: «مېنىڭ ئېتىم مۇ-نۇكىباي، ساقال بۇرتۇم قەنىكباي...» دەپتۇ. ئۇنداق ئويلى-نىپ، بۇنداق ئويلىنىپ، بۇ ھېلىقى نەس باسقان، شۇم ئۈچ قىمارۋازنىڭ ئىشى ئىكەنلىكىنى بىلىپ قاپتۇ. مۇنۇكىباي لېۋىنى چىشلەپ، ئۆيىگە يېنىپ كەپتۇ.

مۇنۇكىباي بىر ھىيلە ئويلاپ تېپىپتۇ. ئېشىكىگە ئىككى قاپاق ياغنى ئارتىپ، غانجۇغىسىنى تارتىپ، ھېچ ئىش بولمىغاندەك يەنە ياغ ساتقىلى مېڭىپتۇ. ھېلىقى مە-ھەللىنىڭ دوقمۇشىغا ئاز قالغاندا، يانچۇقىدىن ئۈچ تىللا

ئېلىپ ئېشىكىنىڭ قۇيرۇقىغا قىستۇرۇپ قويۇپتۇ ـ دە، بەھۇزۇر كېتىۋېرىپتۇ. ھېلىقى ئۈچ قىمارۋاز يەنە شۇ تام ـ نىڭ تۈۋىدە ئاپتاپقا قاقلىنىپ ئولتۇرۇشقانىكەن. مۇنۇكباي ئۇلارنىڭ قېشىغا كەلگەندە ئېشىكىگە: «تېزەكلەڭ ئېشى ـ كىم، تېزەكلەڭ! ئالتۇن ـ تىللا تېزەكلەڭ!» دەپتۇ. ئېشەك تېزەكلەپتۇ. ئېشەكنىڭ تېزىكى بىلەن بىللە ئۈچ تىللا جىرىڭلاپ يەرگە چۈشۈپتۇ. بۇنى كۆرگەن قى ـ مارۋازلارنىڭ كۆزى قىزىرىپ كېتىپتۇ. ئۇلار ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇشۇپ، مۇنۇكباينىڭ قېشىغا كېلىپ ئۇنىڭدىن كەچۈرۈم سورىشىپتۇ.

ـــ مۇنۇكباي ئاكا، ئۆتكەندە بىز سىلىنىڭ ئالدىلى ـ رىدا ھۆرمەتسىزلىك قىلىپ ئىككى قاپاق ياغلىرىنى ئېپ ـ قېچىپتۇق. بىزنى كەچۈرسىلە، بىز ئۇنى تۆلەپ بېرەيلى.

نېمە خالىسىلا، شۇنى ئالسىلا، مۇنۇ ئېشەكلىرنى بىزگە سېتىپ بەرسىلە، ـــ دېيىشىپتۇ.

مۇنۇكباي ئۇلار بىلەن كۆپ باھا تالىشىپتۇ، ئاخىر ئۈچ يۈز ئەللىك بەش تەڭگىگە ئېشىكىنى ئىككى قاپاق ياغ بىلەن قىمارۋازلارغا سېتىپتۇ. قىمارۋازلار مۇنۇكبايدىن:

ـــ بۇ ئېشەك قانداق قىلسا ئالتۇن ـ كۈمۈش تېزەكلەپ بېرىدۇ؟ ـــ دەپ سوراپتۇ. مۇنۇكباي:

ـــ مېھمانخانا ئۆينى زىلچا ـ گىلەم بىلەن زىننەتلەپ ياساڭلار، ئۇ ئۆيگە مايسا بېدە، يېڭى گۈرۈچنى دۆۋىلەپ، ئېشەكنى ئۇ يەرگە بىر ھەپتە سولاپ قويۇپ ياخشى بېقىڭلار. ئۇ ئۆيگە ھېچكىمنى كىرگۈزمەي، بىر ھەپتىدىن كېيىن ئۆچىڭلار كىرىپ، قولۇڭلارغا كالتەك ئېلىپ، نۆۋەت بىلەن: «تېزەكلەڭ ئېشىكىم، تېزەكلەڭ ! ئالتۇن ـ تىللا تېزەكلەڭ !» دەپ، قوغلىساڭلار، ساپلا ئالتۇن ـ تىللا تېزەكلەپ بېرىدۇ، ـــ دەپتۇ. ئۈچ قىمارۋازنىڭ ئاغزى قۇلىقىغا يېتىپ، ئېشەكنى ھەيدەپ كېتىپتۇ.

قىمارۋازلار مۇنۇكباينىڭ دېگىنىدەك بىر ئۆينى ئېسىل قىلىپ ياساپ، زىلچا ـ گىلەم بىلەن زىننەتلەپتۇ، ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىغا ئون بەش تاغار يېڭى گۈرۈچ، يۈز باغ مايسا بېدىنى دۆۋىلەپ قويۇپ، ئېشەكنى سولاپ، ئىشىكنى تاقاپتۇ.

ئەمدى گەپنى مۇنۇكبايدىن ئاڭلايلى:

مۇنۇكباي ئۆيگە كېلىپ بولغان ۋەقەنى خوتۇنىغا سۆز-

لەپ بېرىپتۇ ـ دە:

ــ قىمارۋازلار ئەمدى مېنى ساق قويمايدۇ. مەن ئاۋۇ شام گۆرگە كىرىپ مۆكۈنۈۋالاي، قىمارۋازلار مېنى ئىزدەپ كەلسە، سەن چاندۇرماي ئالدىغا چىقىپ، يالغاندىن ھازا ئېچىپ، مېنى ئۆلۈپ كەتتى دېگىن، ــ دەپتۇ ۋە مۇنۇكباي شام گۆرگە كىرىپ يوشۇرۇنۇپ يېتىپتۇ.

بىر ھەپتە ئۆتۈپتۇ. ئۈچ قىمارۋاز ئېشىكنى زور تەمە ـ دە ئېچىپ ئۆيگە كىرىپ، قوللىرىغا بىردىن كالتەك ئېلىـ شىپ ئېشەكنى نۆۋەت بىلەن: «تېزەكلەڭ ئېشىكىم، تېزەك ـ لەڭ! ئالتۇن ـ تىللا تېزەكلەڭ!» دەپ، ئۇرۇپ قوغلاپتۇ. مايسا بېدە، يېڭى گۈرۈچ يەپ قورساقى كۆپۈپ كەتكەن ئېشەك ئۈچ قىمارۋازنىڭ باش ـ كۆزىنى شاتراقلاپ بۇلغىـ ۋېتىپتۇ. ئۆيدىكى زىلچا ـ گىلەم، تاۋار يوتقان ـ كۆرپىـ لەرمۇ بۇلغىنىپ، ئۆي ئېغىلدەك بولۇپ كېتىپتۇ. ئۈچ ئەخمەق قارىغۇدەك بولسا، ھېچ نەرسە يوق، ئۆي سەرەمجانـ لىرى بۇلغىنىپ كېرەكتىن چىققان. ئۇلار ئۆزىنىڭ كولـ دۇرلىتىلغانلىقىنى بىلىپ، غەزەپتىن يېرىلىپ كەتكىلى تاس قاپتۇ. ئۈچ قىمارۋاز قوللىرىغا بىردىن خەنجەر ئېـ لىپ، مۇنۇكبايدىن ئۈچ ئالغىلى ئۆيگە قاراپ مېڭىپتۇ، كۆزلىرىگە قان تولۇپ، ھاسىراپ ـ ھۆمۈدەپ مۇنۇكباينىڭ ئۆيىگە يېتىپ كەپتۇ. مۇنۇكباينىڭ خوتۇنى قارىلىق تۇـ تۇپ، ھازا ئېچىپ، ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقىپ:

ــ ئى مۇرەببىم، ئارمىنىغا يېتەلمەي كەتكەن مۇرەبـ

بىم، كۆزى ئوچۇق كەتكەن مورەببىم، مېنى تاشلاپ نەگە كەتتىڭ مورەببىم؟! ــ دەپ يىغلاپتۇ. ئۈچ قىمارۋاز چىشىنى چىشلەپ، يالغاندىن كۆز يېشى قىلغان بولۇپ، ئۇ خوتۇنغا:

ــ بىز مۇنۇكبايىنىڭ يېقىن دوستلىرى، هاياتلىقىدا: «ئەگەر بىرەرىمىز ئۆلۈپ ــ تارتىپ قالساق، تۇپراق بېشىمىزنى بولسىمۇ يوقلاپ تۇرىمىز» دەپ ۋەدىلەشكەندۇق، ئۇنىڭ يۈزىنى كۆرەلمىگەن بولساقمۇ، تۇپراق بېشىنى بولسىمۇ بېرىپ كۆرەيلى، قەبرىسىنى كۆرسىتىپ قويسىلا، خەتمىقۇرئان قىلىپ قايتايلى، ــ دەپتۇ. خوتۇن ئۇلارغا ئىس چىقىۋاتقان بىر شام گۆرنى كۆرسىتىپ قويۇپتۇ.

ئۇلار شام گۆرنىڭ قېشىغا كەپتۇ. بىر قىمارۋاز:

ــ بۇ قېرى قاقۋاش ئوغرى بىزنى راسا بابلاپ رەسۋا قىلدى. بىز ئۇنىڭ بېشىغا تەرەت قىلىپ قويۇپ كېتەيلى! ــ دەپ شام گۆرنىڭ ئۈستىگە چىقىپ ئولتۇرۇپتۇ.

مۇنۇكباي گۆرنىڭ ئىچىدە زىخنى قىزىتىپ ئولتۇرغانىكەن، قىزىپ كەتكەن بىر زىخنى قىمارۋازنىڭ سۆڭگىچىگە سانجىپتۇ، ئۇ ئاغرىققا چىدىيالمىسىمۇ لىۋىنى چىشلەپ ئۈندىمەي قوپۇپ كېتىپتۇ. مۇنۇكباي ئىككىنچىسىنىمۇ شۇنداق قىپتۇ. ئارقىدىنلا ئۈچىنچى قىمارۋاز ئولتۇرۇپتۇ. مۇنۇكباي چوغدەك قىزىرىپ كەتكەن زىخنى ئۇنىڭمۇ ساغرىسىغا سانجىپتىكەن، ئۇ «ۋايجان!» دەپ چىرقىراپ

سەكرەپ تۇرۇپ كېتىپتۇ. بۇنىڭ بىلەن ئۈچ قىمارۋاز قورققىنىدىن ئالدى ـ ئارقىسىغا قارىماي قېچىپ كېتىپتۇ.

مۇنۇكباي شام گۆردىن بەخىرامان چىقىپ، ئۆيگە قايتىپ كەپتۇ. ئۇ ئويلىنىپ تۇرمايلا ئۇدۇل پادىشاھنىڭ سارىيىغا ئەرز قىلغىلى بېرىپتۇ. ئۇ پادىشاھقا:

ـــ داد، پادىشاھىئالەم! سىلىگە بىر ئەرزىم بار ئىدى. ئاتامدىن ماڭا ئۈچ قۇل قالغان. ئۇ قۇللار ماڭا نۇرغۇن قەرزدار بولغانىدى. ئۇلار قەرزنى ياندۇرۇش ئۇياقتا تۇرسۇن، ئەكسىچە مېنىڭ ئېشىكىمنى ئېلىپ قېچىپ كەتتى، ـــ دەپ ئەرز قىپتۇ.

پادىشاھ ئادەم ئەۋەتىپ، ئۈچ قىمارۋازنى ھەيدىتىپ كەپتۇ. پادىشاھ ئۇلاردىن سورىسا، ئۇلار: «بۇ ئىش ئەزبىرايى خۇدا يالغان» دەپ تۇرۇۋاپتۇ. مۇنۇكباي:

ـــ دادامنىڭ ئۇلارنىڭ ساغرىسىغا بېسىپ قويغان مۆھرى بار، تەكشۈرۈپ باقسىلا، ـــ دەپتۇ. پادىشاھ ئۇلارنى تەكشۈرۈپتۇ. دىگەندەك ئۇلارنىڭ ساغرىسىغا زىخنىڭ ئىزى خۇددى مۆھۈر شەكلىدە چۈشۈپ قالغانىكەن. پادىشاھ ئۇلارنىڭ بارلىق مال ـ مۈلكىنى مۇسادىرە قىلىپ مۇنۇكبايغا ئېلىپ بېرىپ، ئۇلارنى مۇنۇكبايغا ئۆمۈرلۈك بويرۇپ بېرىپتۇ.

مۇنۇكباي قىمارۋازلاردىن دەردىنى مانا مۇشۇنداق ئېلىپ، ئاخىرقى ئۆمرىنى خاتىرجەم، باياشات ئۆتكۈزۈپتۇ.

كۆسەي قاشلىق ۋاپادار

مۆھتەرەم جامائەتلىرىم، ئوغۇل بالا چاققان، كۆسەي قاشلىق ۋاپادار دېگەن مانا مەن بولىمەن.

ھازىر ھېكايەمنى باشلايمەن. گەپلەشسەڭلار ئېزىپ كېتىمەن، جىم ئولتۇرۇپ ئاڭلىساڭلار قىزىپ كېتىمەن. قۇلىقىڭلار ئەن بولسۇن، چايىنىشىڭلار قەن بولسۇن.

بۇرۇننىڭ بۇرۇنىسىدا، قېرى خوتۇننىڭ تىزى دولدىسىدا، ئېشەك ئۆگزە تاتىلىغاندا، خوراز جىرىم غاجىلىدىغاندا، پايپاقۇا ناھال قاققاندا، جاڭگالغا قۇلپا سالغاندا، تۇمۇچۇقا مەشرەپ بەرگەندە، ئېغىلغا زەدىۋال تارتقاندا مېنىڭ بېشىمدىن مۇنداق ئالامەتلەر ئۆتكەنىدى:

مەن ئوغۇل بالا چاققان، كۆسەي قاشلىق ۋاپادار تىزا، داچەن دېگەن پاخال نەرخى، ئاق تەڭگە دېگەن سامان نەرخى كۇنلەردە، پۇلنى جىمىتىپ چىقاي دەپ، بازارغا چىقماقچى بولدۇم، شەنبە كۇنلۇكتە تەڭ كېچە بىلەن ئېگىز بوز ھاڭگىغا مىنىپ يولغا چىقتىم، يېتىۋالسا، يوگەننى كەيىندىگە چىڭ تارتىپ، يوگۇرۇپ توختىغىلى ئۇنىمىسا، ئالدىغا

سۆرەپ، يەكشەنبە كۈنى ناماز پېشىن ۋاخ بىلەن قاراقاش-نىڭ بازىرىغا باردىم، بوز ھاڭگىنى دەڭگە باغلاپ قويۇپ رەستىگە چىقتىم. قولۇمنى كەينىمگە تۇتۇپ، چوڭ نەزەر بىلەن غادىيىپ كېتىۋاتسام، دوقمۇشتىكى سامسىپەزنىڭ شاگىرتى: «ياغدا پىشتى، ياغدا پىشتى، بىرنى يېسەڭ تىك تۇرىسەن، ئىككىنى يېسەڭ شوك تۇرىسەن» دەپ توۋلا-ۋەردى. ئوغۇل بالا چاققان، كۆسەي قاشلىق ۋاپادارنىڭ قورسىقى بەك ئاچمىدىكىن، پۇتلىرىم مەندىن بىخەۋەر سامسىخانىغا كىرىپ بولدى. سامسىپەز ئۇستام ماڭا سالام بېرىپ: «كەلسىلە تۇغقىنىم، كەلسىلە. بىر جىڭ گۆشنى ئوتتۇزغا سالدۇق، بىر چارەك پىيازنى ئۇششاق توغراپ توققۇزغا سالدۇق، تويغۇچە يەۋەرسىلە» دېدى ھەم ئالدىمغا بىر لېگەندە لىق گۆشگىردە قويدى. مەن بۇنىڭغا قاراپ دادامنىڭ تۇغقىنىمىكىن دەپتىمەن، ئوڭ قوۋۇزۇمغا ئىك-كىنى، تىلىمنىڭ ئۈستىگە ئىككىنى، ئاستىغا ئىككىنى تىقىپ، قىزىق بولسىمۇ چىداپ تۇرۇپ يەپتىمەن. سامسى-پەز ئۇستام ماڭا: «تارتىنماي يەۋەرسىلە» دېدى. مەن بۇنى ئاڭلاپ ئانامنىڭ تۇغقىنىمىكىن دەپتىمەن، «كېيىن يەنە كېلىپ يەي» دەپ، سامسىخانىدىن چىقتىم، قورسىقىمنىڭ تويغىنىغا خۇشال بولۇپ «ناي ـ ناي»غا ناخشا ئوقۇپ كې-تىۋاتسام، سامسىپەزنىڭ شاگىرتى كەينىمدىن كېلىپ قو-لۇمدىن كاپ قىلىپ تۇتتى، چىلىشامدىكىن دەپتىمەن، پەم بىلەن بېشىمدىن ئېگىز كۆتۈرۈپ چۆرگىلىتىپ ـ چۆرگى-

لىتىپ، ئۆزۈم بۇرۇن يىقىلىپ، ئۇنى ئۇستۇمگە يىقىتىپ-تىمەن. سامسىپەزنىڭ شاگىرتى ئورنىدىن قوپۇپ:

— سىلى يېگەن گۆشگىردىنىڭ پۇلى قېنى؟ — دېۋە-دى، هاڭ - تاڭ قاپتىمەن.

— ۋۇي ئۇكام، مەزەگە قويغان گۆشگىردىگە پۇل ئالامتىڭ؟ — دېسەم، ئۇ:

— ئەخمەقمۇ مەن بازارغا كەلگەنلەرنى مېھمان قىلى-دىغان، — دېدى.

— ۋۇي ئۇكام، پۇلدىن قۇتۇلالماي يۈرگىنىمگە نەچچە يىل بولغاندى، يانچۇقۇمدىن ئۆزۈڭ چاغلاپ ئېلىۋالغىنا، — دەپ، قولۇمنى ئېگىز كۆتۈرۈپ تۇردۇم. ئۇ يەتتە يانچۇقۇم-نىڭ ئون يەتتە يېرىنى تېشىۋېتىپ، ئاران يەتتە پۇل تې-پىپتۇ ۋە ماڭا ئۇيدەك ئالىيىپ قاراپ:

— بۇ پۇل يەتمەيدۇ، — دېدى.

— يەنە نەچچە پۇل كەم؟

— ئوتتۇز ئۈچ پۇل.

— ئۇ پۇلۇڭنى يېنىشىمدا بېرىپ كېتەي، خۇدا ئۆ-مۈر بەرسە سېنى يەنە بىر قېتىم كۆرۈپ كېتەي، — دەپ، ئۇنى مىڭ تەسلىكتە قايتۇرۇۋەتتىم.

شۇ كۈنلەردە كىيىۋالغان ئۆتۈكۈم قالتىس نوچى ئى-دى، غىسىلدىغان ئاۋازى بازارنىڭ بۇ بېشىدىن - ئۇ بېشىغا ئاڭلىناتتى. قانداقراق ئۆتۈككىن دەپ هەيران قال-ماڭلار، بۇ ئۆتۈكنىڭ ساقىسى ئىككى غېرىچ، تاقىسى ئۈچ

غېرىچ كېلەتتى. ئۆتۈككە توپا قونمىسۇن دەپ، يولنىڭ قاتتىق يېرىدىن كېتىۋاتىمەن. بىردەمدىن كېيىن پۇتلىرىم سىرتماقتا كىرىپ قالغاندەك قەدەم ئېلىشىم مۈشكۈللىشىپ كەتتى. كەينىمگە شۇنداق قارىسام، ئۆتۈكۈمنىڭ قونچىدىن چىقىپ قالغان لاتا ـ پۇتىلار قاسساپنىڭ جىڭ ـ كانارلىرىنى، باققالنىڭ سېۋەتلىرىنى، ناۋايلارنىڭ زىخ ـ چۇقاللىرىنى ئىلىۋېلىپ سۆرەپ كەپتۇ. بازاردا مۇشۇنداق ماڭغۇلۇق دەپ سۆرەپ تارتىپ كېتىۋەردىم. بىردەمدىن كېيىن قاسساپ، باققال، ناۋايلار كېلىپ بىرى قولۇمغا، بىرى دولامغا، بىرى پۇتۇمغا ئېسىلىپ، مېنى مىڭ مۇشەققەتتە توختاتتى. ئاندىن زىخ ـ چۇقال، جىڭ ـ سېۋەتلىرىنى پېتىر ناندىن قىل سۇغۇرغاندەك ئۆتۈكۈمنىڭ قونچىدىن چىقىپ قالغان لاتا ـ پۇتىلىرىدىن ئاجرىتىپ ئېلىپ كېتىشتى. مەن ئوغۇل بالا چاققان، كۆسەي قاشلىق ۋاپادار پايتىمىلىرىمنى تېرىپ تىقىپ، بىر قولۇمدا ئۆتۈكۈمنىڭ ساقىسىدىن يېرىپ تىقىپ، ئۆتۈكۈمنى ياماقچىغا يامىتىپ، بىر پېيىنى قىزىل، بىر پېيىنى قارا مايلىتىپ، تەۋەككۇلنى ئاللاغا قويۇپ، ئاق ناننى ئۆزۈم يەپ، زاغرا ناننى بالىلارغا قويۇپ، قېتىق ئىچكەن موللامدەك غېپىلداپ مېڭىۋەردىم، مېڭىپ ـ مېڭىپ بىر خىيابانلىققا چىقىپ قالدىم، غېرىبچىلىقتا بىردەم ئارام ئالاي دەپ سايىغا كىرسەم، بىر لاتا قالپاق بېگىم ئاسمانغا قاراپ ئوڭدىسىغا، بوسۇغىنى توسۇپ توغرىسىغا يېتىۋاپتۇ.

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم، بېگىم، — دېدىم.
— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، نەدىن كەلدىڭ، ئوغلۇم؟ — دېدى بېگىم.
— بىزنىڭ مەھەللىدىن.
— سىنىڭ مەھەللەڭ نەدە؟
— ئۆيىمىزنىڭ ئەتراپىدا.
— نېمە ئىش قىلاي دەپ كەلدىڭ؟
— ئۆزلىرىگە باشلىق بولاي دەپ كەلدىم.
— نېمە دېدىڭ؟ — دېدى بېگىم ئۈيدەك چەكچىيىپ.
— ئۆزلىرىگە باخشى بولاي دەپ كەلدىم، — دەپ گېپىمنى ئۆزگەرتىۋالدىم.
— باخشىلىقتىن خەۋىرىڭ بارمىدى، قانداقىنى ئوينايسەن؟ — دەپ سورىدى بېگىم.
— ئويناغاندىكىن جىڭ ئالا بوزنى ئوينايى، — دېدىم.
— ئەمىسە ئۆيدىكى قونداقتا بەش دانە قارچىغا قوندۇرۇقلۇق، ئۆزۈڭ چاغلاپ بىرنى ئېلىپ چىقىپ ئويندىغىن، — دېدى بېگىم. مەن بەش قارچىغىدىن بىرنى قولۇمغا قوندۇرۇپ، نەدە كەچ بولسا شۇ يەردە قوندۇرۇپ، سوغۇققا راسا توڭدۇرۇپ، «ناي - ناي - ناي»غا ناخشا توۋلاپ، مازارمۇمازار، بازارمۇبازار مېڭىۋەردىم.
مەن قارچىغىنى قونداقتا قوندۇرۇپ قويسام ئولتۇرالمىدى، قورسىقى ئاچقان ئوخشايدۇ، نېمە يېگۈزسەم بولىدىكىن؟ دەپ ئويلىنىپ، تەكچىگە قارىسام ئىككى ئاياقتا

قېتىق تۇرۇپتۇ، قېتىقنى ئەكېلىپ ئالدىغا قويسام ئىچمىدى. نان چىلاپ بەرسەم ئىچەمدىكىن، دەپ قوشنىلاردىن خامان ۋاقتىدا بىر شىكە ئىككى ئارپا نېنىنى ئۆتنە ئالدىم، ئىككىگە تويماسمىكىن دەپ تۆتىنى ئالدىم، ناننى قېتىققا چىلاپ ئالدىغا قويسام يەنە يېمىدى. مەن، تارتىنىپ قالغان ئوخشايدۇ، ئۆزۈم يېگۈزۈپ قوياي دەپ، قارچىغىنى ئىككى تىزىمغا قىسىپ ئولتۇرۇپ، ئاغزىنى يېرىپ ئولتۇرۇپ، بوگۇنكى چاققان جۇۋانلار قوشۇقنىڭ دەستىسىدە ياغلىق ئوچەي قويغاندەك تىققىلى تۇرۇۋىدىم، بىر ئاياق قېتىق بىلەن ئىككى ئارپا نېنى تۈگىگەندە قارچىغا «غىق» قىلىپ بىرنى كېكىردى. قورسىقى تويدى، پۇت ـ قولىغا ماغدۇر كىردى، دەپ ئويلاپ قونداققا قوندۇرۇپ قويسام، يەنە ئولتۇرالمىدى. لاتا قالپاق بېگىم:

— ئوغۇل بالا چاققان ! — دەپ مېنى چاقىردى.

— خوش بېگىم، — دەپ، ئۇنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ چىقتىم.

— قارچىغا قېنى؟ — دەپ سورىدى بېگىم.

— سېۋەتكە باستۇرۇپ قويدۇم.

— هەي ئوغرى، سېۋەتكە باستۇرۇپ قويغىلى ئاناڭنىڭ قاردا قالغان قۇشقىچىمىدى ئۇ؟

— يوقسۇ بېگىم، ئۆزلىرىنىڭ قارچىغىلىرى.

— يۈگۈرگىنە، قارچىغىنى ئېلىپ چىق، — دېدى. مەن كىرسەم قارچىغا قېتىق قۇسۇپ يېتىپتۇ، تۇمشۇقىنى

پاكىز سۇرتۇۋېتىپ، پالاقلىتىپ ـ شالاقلىتىپ كۆتۈرۈپ چىقتىم.

ــ ھەي ئوغرى، ئاۋايلاپ ئېلىپ چىقساڭ بولمامدۇ؟ بىر قارچىغا دېگەن نەچچە پۇل؟ مەدىكار دېگەننى، ئەستاغ-پۇرۇللا...

ــ بېگىم، قورسىقىنىڭ توقلۇقىغا شوخلۇقى تۇتۇپ كېتىپ باشقۇرماق تەس بولۇپ كېتىۋاتىدۇ بۇنى.

ــ ماڭا بەرگىنە، ــ دەپ قولۇمدىن سىلكىپلا ئالدى. ماڭا ئوبدان باھانە تېپىلدى:

ــ بۇنداق سىلكىسىلە قارچىغا تۇگول ئادەممۇ ساق قالمايدۇ، بېگىم. بۇرۇن قىرىق توققۇزى كەم ئەللىك قار-چىغا كۆندۈرگەنمەن، بۇنى كۆندۈرسەم ساقمۇ ساق ئەللىك بولاتتى. قارچىغا دېگەن جېنى نازۇك جانىۋار، سىلكىشلىۋە-رىگە چىدىماي ئۆلۈپ قالدىمىكىن دەيمەن.

لاتا قالپاق بېگىم قارچىغىنىڭ ئۇ يەر ـ بۇ يېرىگە قاراپ بېقىپ:

ــ ھەي ئوغرى، قېتىق ئىچكۈزدۈڭمۇ بۇنىڭغا؟ ــ دېدى.

ــ يوقسۇ، بېگىم، قېتىق ئىچكۈزمىدىم.

ــ ماڭغىنا ئوغرى، قېتىقنى ئېلىپ چىق ! ــ دەپ ۋارقىرىدى. ئەمدىغۇ بالانىڭ چوڭ كاللىسىغا ئۇسىدىغان بولدۇم دەپ قورقتۇم. بوسۇغىدا پۇتلاشقاندەك، كۆزۈم ئە-جەب تورلاشقاندەك پالاقشىپ قويدۇم.

— ھەي ئوغرى، قېتىقنى تۆكتۈڭمۇ؟ — دەپ ۋارقى-
رىدى.
— يوقسۇ، بېگىم، قېتىق قولۇمدا بار، ئاياقنى
تاپالمايۋاتىمەن.
— يىقىلىپ چۈشتۈڭمۇ يا؟
— يىقىلىپ چۈشمىدىم، ئورنۇمدىن قوپالمايۋاتىمەن، —
دېدىم.
— چاققان ئالدىمغا چىق ! — دەپ ۋارقىرىدى
بېگىم. يۈگۈرگىنىچە ئۇنىڭ ئالدىغا چىقتىم.
— بۇ قارچىغا ئۆلۈپ قاپتۇ، يىراققا تاشلىۋەت، —
دېدى. قارچىغىنى تاشلىۋېتىشكە كۆزۈم قىيماي كاللامغا
تەلپەك قىلىپ كىيىپ، راۋابىنىڭ تارىسىنى بوم قىلىپ،
بۇ يەرگە كېلىپ قالغىنىمغا غوم قىلىپ، ياخشى غىزا
تاپسام ئاغزىمغا كوم قىلىپ، ئاپتاپلىققا چىقىپ ياتتىم.
بىر چاغدا:
— ئوغۇل بالا چاققان، — دەپ قىچقاردى.
— خوش بېگىم، — دەپ ئالدىغا يۈگۈرۈپ كىردىم.
— بىكار يۈرسەڭ بۇزۇلۇپ كېتىسەن، خىزمىتىڭگە
بىر مەدىكار قوشۇپ بېرەي، پاكار ئېشەكتىن بىرنى توقۇپ
بېرەي، بىر لاچىنىم بار ئايرىپ كۆندۈرۈپ كەلگىن، —
دېدى.
— ئوبدان، شۇنداق قىلاي، بېگىم، — دەپ يولغا
چىقتىم. خېلى ئۇزۇن ماڭغاندىن كېيىن يېنىمدىكى

خىزمەتچىم:

— ئوغۇل بالا چاققان، لاچىننى بىرنەرسىگە سالغاچ ماڭماملا، — دېدى. مەن، بۇ لاچىن كەينىمىزدىن كېلىۋات-قان ئاۋۇ ئادەملەرنىڭ ئوخشايدۇ، يوشۇرۇپ ماڭسام بولغۇ-دەك، دەپ ئويلاپ، ئېشەكنىڭ بېلىدىن سەكرەپ چۈشتۈم، لاچىننى چاپاننىڭ يېڭىگە سېلىپ، ئېشەكنىڭ ئۈستىگە ئارتىپ، تۆپىسىگە مىنىپ ئولتۇرۇۋالدىم. خىزمەتچىم هەيران بولۇپ:

— ئاداش، ئوغۇل بالا چاققان، لاچىننى ئاۋۇ سازلىق-تىكى ئۆردەك، قاشقالداقلا سالامدىكىن دېسەم، ئاستىلىرىغا باسۇرۇپ ئولتۇردىلا. سىلى لاچىننى كۆندۈرۈشنى بىلمەي-دىكەنلا، قايتىپ كەتسىلە، لاچىننى ئۆزۈم كۆندۈرۈپ

چىقاي، ـــ دېۋىدى، بۇ گەپ ماڭا خۇش ياقتى. مەن ئېشەك بىلەن چالا ئۆلۈك بولۇپ قالغان لاچىننى ئۇنىڭغا بېرىپ، كەينىمگە ياندىم، بېگىمنىڭ تېخچە كىشىگە كۆرسەتمىگەن موينا جۇۋىسىنى دولامغا غېرىبچە ئارتىپ «ناي ـ ناي ـ ناي»غا ناخشا توۋلاپ، قەدەمنى كىچىك بېسىپ، ئالدىرىماي ماڭدىم. مېنىڭ دىڭ قولاق ئالىتاغىل دەپ بىر ئىتىم بار ئىدى، ئاسماندىن چۈشكەندەك ئالدىمدا پەيدا بولۇپ قالدى. مەن، يۈكلىرىمنى كۆتۈرۈشۈپ بەرگىلى كەپتۇ دەپ، خۇشال بولدۇم، موينا جۇۋىنى دىڭ قولاق تاغىلنىڭ ئۈستىگە ئارتىپ، ئىككى بېشىدىن تۆشىنى چىڭ تارتىپ قويدۇم. دىڭ قولاق ئالىتاغىل جۇۋا بىلەن تالىشىپ، چىشلەپ تارتىپ بەزى يېرىنى باشتەك، بەزى يېرىنى ياپىلاق تاشتەك ئۈزۈپ تاشلاپ مېڭىۋەردى. مەن بىرنىمۇ قويماي تېرىپ يىغىپ لاتا قالپاق بېگىمنىڭ ئېگەر ـ توقۇم قويىدىغان ئۆيىگە تۆكۈپ قويدۇم. ئۇخلاپ ياتقان بېگىم مېنىڭ شەپەمنى ئاڭلاپ كۆزى ئېچىلىپ كەتتى.

ـــ ئوبدان چاغدا كەپسەن، ئوغلۇم، بەزگەك بولۇپ قالدىم، ۋاي سوغۇق، موينا جۇۋامنى ئۈستۈمگە يېپىپ قويغىنا، ـــ دېدى. مەن جۇۋىنىڭ پارچىلىرىنى پۈتى تەرەپتىن تىزىپ بېلىگە كەلگەندە، بېگىم ئوڭ يان تەرىپىگە ئۆرۈلۈۋىدى، جۇۋا چۇۋۇلۇپ كەتتى، قايتىدىن كالىسى تەرەپتىن تىزىپ بېلىگە قەدەر يېپىپ قويسام، سول يان تەرىپىگە يەنە بىر ئۆرۈلۈۋىدى، جۇۋا يەنە چۇۋۇلۇپ كەتتى.

بېگىم:

— ۋاي سوغۇق، ھوي ئوغرى، جوۋۇنى تېزرەك ياپ.
قىن! — دەپ ۋارقىرىدى.

— مىدىرلىماي ياتسىلا، بېگىم، بولمىسا جوۋا چۇۋۇ.
لۇپ كېتىدۇ.

— چۇۋۇلۇپ كەتكىلى ياۋا قارىسايىلقىنىڭ كونا
سېۋەتلىرىمىدى ئۇ؟

— يوقسۇ، بېگىم، ئۆزلىرىنىڭ موينا جوۋىسى.

— ماڭغىنا، ئوغرى، كۆزۈمدىن يوقال! — دەپ
كۆزىنى ئالايتتى. قورقۇپ قېچىپ تاشقىرىقى دەرۋازىدىمۇ
ھەرگىز توختىمىدىم، ئوتتۇرا ئىشىكتە يۆلىنىپ
تۇرۇۋالدىم.

— نېمىشقا كەتمەي تۇرىسەن؟

— كېسەللىرى ئېغىركەن، ئۆلۈپ قالسىلا ئېگەكلىرد.
نى تېڭىشقا لازىم بولارمەن، — دېدىم. ئۇنىڭ كېسىلى تو.
يۇقسىز ئېغىرلىشىپ، جان تالاشقىلى تۇردى. مەن قاراپ
تۇرسام ئەزرائىل مەندىنمۇ سورىماي، ئۇنىڭ جېنىنى تې.
نىدىن يىپ سوغۇرغاندەك سوغۇرۇپ ئېلىپ كەتتى، كۆ.
زۈمگە لىق ياش ئېلىپ، قاپاقتىن سۇ تۆكۈلگەندەك يىغلاپ
كەتتىم: «قاراپ تۇرسام مەن، ئۆلۈپ كەتتىڭ سەن، ئۆلسەڭ
سەن ئۆلدۈڭ، ماڭا نېمە غەم. ئايىغىڭىزغا بارسام، بېشد.
ڭىز قالدى، بېگىم، بېشىڭىزغا بارسام، ئايىغىڭىز قالدى،
بېگىم. خۇدا يارىتىپتۇ تاغ ئارىسىدا بۇ ساينى، قاچانغىچە

سىزنى يادلاپ ئىچەلمەي يۈرمەن چاينى ! كىشىنىڭ شەھىرىدە غېرىبچىلىقتا قالدىم، سىزدەك گالۋاڭ بېگىمدىن خويمۇ ئوبدان قۇتۇلدۇم. ئاچلىقتىن ئۆلدىمىكىن دېسەم، تەرەت قىلىپ يېتىپسىز، بېگىم، توڭلاپ ئۆلدىمىكىن دېسەم، تەرلەپ كېتىپسىز، بېگىم، ئاھ بېگىم...» مۇشۇ تەرىقىدە ئۇزۇنغىچە يىغلىدىم. ئاندىن مەن ئوغۇل بالا چاقىرىپ قان، كۆسەي قاشلىق ۋاپادار ئىمام بولدۇم، قاناتلىق قارا جامائەتلەر مېهمان بولدى. بېگىمنىڭ قەبرىسى ئۈستىدە يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ، قولۇمنى ئېگىز كۆتۈرۈپ مۇنداق قىرائەت ئوقۇدۇم:

«ئاللاھۇممە بارىك ئەلا، ياغ ئالدىم دەپ جىگەر بىلەن بۆرەك ئالا، ئاياقۇ قوشۇقۇ قازانۇ تۇۋاق، ياۋا قاراساي، جىگدە قۇدۇق، بىجاقا، ئاق ئۈزۈم، قىزىل ئۈزۈم، سايۋا ھەم مۇناقا، ئات ـ ئېشەك، قوي ـ ئۆچكە، كالايۇ توپاقا، ئۆرۈك ـ شاپتۇل، بېهى ـ ئەنجۈر، ئالما ـ ئانار، ياڭاقا... ئۇلۇغ پەرۋەردىگارىم، لاتا قالپاق بېگىمنىڭ ياتقان يېرىنى دوزاخنىڭ تۈۋرۈكى يېنىدىن قىلغايسەن، ئامىن ئاللاھۇئەكبەر».

نەغمجان

بۇرۇنلارنىڭ بۇرۇنىسىدا، يىراق بىر يېزىدا بىر جۈپ ئەر - خوتۇن ئۆتكەنىكەن. ئۇلار ياشىنىپ قالغاندا بىر ئوغۇل پەرزەنت كۆرۈپتۇ. بۇ بالا بوۋاي بىلەن موماينىڭ بۇ دۇنيالىقتىكى بىردىنبىر ئوغلى بولغاچقىمۇ، بالىنى تولىمۇ ئەتىۋارلاپ بېقىپتۇ. كۈنلەر ئايلارنى، ئايلار يىللارنى تولدۇرۇپتۇ. ئوغۇلمۇ كۆزگە كۆرۈنۈشكە باشلاپتۇ، بورۇتى خەت تارتىپ، رەسمىي يىگىتلەر قاتارىغا ئۆتۈپتۇ. ئەمما، ئۇنىڭ ئەقلى چولتىراقكەن، يىگىت بولۇپ قالغىنىغا قارىماي يەنىلا ئۇششاق باللار بىلەن لايدىن قورچاق ياساپ ئوينايدىكەن. بۇ ئىشقا بوۋاي بىلەن موماينىڭ بەكلا ئىچى پۇشىدىكەن. گەرچە بوۋاي بىلەن موماي بالىسىغا نەغمجان دەپ ئىسىم قويغان بولسىمۇ، مەھەللىدىكى بالىلارنىڭ ھەممىسى ئۇنى بىغەمجان دەپ چاقىرىشىدىكەن.

بىر كۈنى نەغمجاننىڭ ئاتىسى ئۇنى يېنىغا چاقىرتىۋېلىپ:

— ئوغلۇم، ئەمدى چوڭ بولدۇڭ، ئۇششاق بالىلار

بىلەن ئوينايدىغان ۋاقتىنىڭ كەتتى. ئۆز ھالىڭغا قويۇپ بەرسەك، ساقىللىق مەيدەڭگە چۈشسىمۇ ئۆيلىنىشىنىڭ گېپىنى قىلمايدىغان ئوخشايسەن. قىز ـ جۇۋانلار گەپ قىلسا بوينۇڭنى تولغاپ ھۆرپىيىپ قارىما. يىگىت دېگەن قىز ـ جۇۋانلارغا قاش ـ پاش، تاش ـ پاش ئاتمىسا قانداقمۇ يىگىت بولالايدۇ؟ ـــ دەپ نەسىھەت قىپتۇ.

ئەتىسى نەغمەجان ئاتىسىنىڭ نەسىھەتىنى كۆڭلىگە پۈكۈپ، كوچىدىن بىرەر قىزنىڭ ئۆتۈشىنى كۈتۈپ تۇرۇپتۇ. نەغمەجان خېلى كۈتسىمۇ كوچىدىن بىرەر قىز ئۆتمەپتۇ. نەغمەجان خىيالغا پېتىپ، تۇرغان يېرىدە ئولتۇرۇپلا ئۇخلاپ قاپتۇ. بۇ دەل رامزان ئېيى ئىكەن. گۇگۇم بىلەن مەھەللىدىكى باللار رامزان ئېيتىپ كېلىۋېتىپ نەغمەجاننى كۆرۈپ قاپتۇ ـ دە، ئۇنىڭ قۇلاقلىرىنى سوزۇشتۇرۇپ ئويغىتىپتۇ. نەغمەجان قورسىقى ئاچقانلىقىنى سېزىپ دەرھال ئۆيىگە يۈگۈرۈپتۇ. ئەتىسى ئۇ يەنە بىر تامنىڭ دالدىسىدا كوچىدىن ئۆتكەنلەرنى ماراپ تۇرۇپتۇ. بىر چاغدا قارىسا، يىراقتىن قىزىل تاۋار كۆڭلەك كىيگەن بىر جۇۋان كېلىۋاتقۇدەك. جۇۋان يېقىن كەلگەندە نەغمەجان ئۇنىڭغا سەپسېلىپ قاراپتۇ، جۇۋان ھەقىقەتەن چىرايلىق ئىكەن. نەغمەجان ئىچىدە، قاش ئاتسىمۇ، تاش ئاتسىمۇ بولغۇدەك جۇۋانكەن، دەپ ئويلاپتۇ ـ دە، جۇۋانغا قاراپ قاش ئېتىپتۇ، ئەمما جۇۋان ئۇنىڭغا قاراپمۇ قويماي ئۆتۈپ كېتىۋاتقۇدەك. بۇ ئىشقا نەغمەجاننىڭ ئاچچىقى كەپتۇ. ئۇ،

قاش ئاتسا قارىمىغان جۇۋانغا تاش ئاتقۇلۇق، دەپتۇ ـ دە، ئالدىدىكى يوغان بىر كېسەك پارچىسىنى ئېلىپ، جۇۋاننىڭ كەينىدىن ئوقتەك ئېتىلىپ بېرىپ ئۇنىڭ قولاق تۈۋىگە كۆچەپ بىرنى ئۇرۇپتۇ. ھېلىقى جۇۋان ئاۋاز چىقىرىشقىمۇ ئۈلگۈرەلمەي جايىدىلا يىقىلىپتۇ. نەغمەجان ھېلىقى جۇۋانغا قاراپ:

ــ ھوي ئاپئاق جۇۋان، ئورۇنلىرىدىن تۇرسىلا، ئەتىگەن ناشتا قىلماي چىققانمىتىلە؟ تاۋار كۆڭلەك بىلەن دۇخاۋا كەمزۇلنى توپا قىلىۋەتسىلە ئاپىلىرى تىللايدۇ، يۇمشاق توپا ئىكەن، دەپ يېتىۋەرمىسىلە، ــ دەپتۇ. ھېلىقى جۇۋان يەنىلا گەپ قىلماپتۇ. نەغمەجان يەنە:

ــ ھوي خېنىم، مەيدە ئۇخلىغاندەكلا ئۇخلاپ كەتتىلىغۇ، بىزنىڭ قورۇدىكى باراڭنىڭ تېگىگە كۆرپە سېلىپ بېرەي، شۇ يەردە ئۇخلىسىلا، ــ دەپتۇ. جۇۋان يەنىلا زۇۋان سۈرمەپتۇ. نەغمەجان:

ــ ھوي... ياتسىلا، يېتىۋەرمەملا، ــ دەپ كېتىپتۇ.

ئۇ ئۆيگە كىرىپلا ئاپىسىنىڭ قولىغا ئېسىلىۋېلىپ سەكرىگىلى تۇرۇپتۇ. نەغمەجاننىڭ ئاپىسى ئەمدىلا چاي دەملىگىلى چەينەكنى ئېلىپ ئوچاق بېشىغا ماڭغانىكەن، قولىدىكى چەينەك يەرگە چۈشۈپ چېقىلىپتۇ.

ــ ۋاي جېنىم بالام، بالا ـ قازا مۇشۇ چەينەك بىلەن كەتسۇن. ساڭا بۈگۈن قانداق خۇشاللىق كەلدى؟ ــ دەپ سوراپتۇ ئاپىسى.

— بىر جۇۋانغا تاش ئاتسام، گەپ قىلماي كوچىدا يېتىۋالدى، — دەپتۇ نەغمجان.

— ۋاي جېنىم بالام، تاش نەرىگە تەگكەنىدى؟ ئەمدى قانداق قىلارمىز؟ كىم سېنى كوچىدىن ئۆتكەنلەرگە تاش ئاتسۇن دېدى؟ — دەپتۇ ئاپىسى.

— ۋاي ـ ۋوي، ئوغلۇم قىز ـ جۇۋانلارغا تاش ئاتقۇدەك بوپتۇ دەپ، خۇشال بولماقتا يوق، تېخى مېنى ئەدەپلەيمەن دەۋاتامسەن؟ سېنىڭ گېپىڭنى ئاتامۇ ئاڭلىمايۋاتسا، مەن ئاڭلامتىم، — دەپ، ئاپىسغا ھۇرپىيىپتۇ. ئاغچە ئۆيگە بوۋاي كىرىپ كەپتۇ. نەغمجان ھىجايغىنىچە ئاتىسىنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

— ئاتا، ئاتا، كوچىدا بىر جۇۋان كېلىۋېتىپتىكەن، كېسەك پارچىسى بىلەن قولاق تۈۋىگە كېلىشتۇرۇپ بىرنى قويۇۋىدىم، گەپمۇ قىلماي يېتىۋالدى، — دەپ قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىپتۇ. بوۋاي دەررۇ ئىشنىڭ تېگىگە يېتىپتۇ ـ دە:

ــ بىرەرى كۆردىمۇ، بالام؟ ــ دەپ سوراپتۇ. نەغەمجان:
ــ سىيتنىياز مالىمانىنىڭ ئالا ئىنىكى كۆردى، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

بوۋاي دەرھال بىر تاغارنى ئېلىپ، ئوغلىنى باشلاپ كوچىغا چىقىپتۇ. بوۋاي ئەتراپقا قارىغۇدەك بولسا ھېچ- كىم كۆرۈنمەپتۇ. ئۇلار ھاپىلا - شاپىلا ھېلىقى جوۋاننى تاغارغا سېلىپ قوتانغا يوشۇرۇپ قويۇپتۇ. بوۋاي ئوغلىغا:
ــ ئوغلۇم، بۇ ئىشنى ھېچكىمگە دېگۈچى بولما، بول- مىسا بېشىمىزغا بالا تېرىۋالىمىز، ــ دەپتۇ. نەغەمجان:
ــ مەن سېنىڭ دېگىنىڭدەك قىلسامۇ ماۋۇ ئاپام يەنە مېنى دۆشكەلەۋاتىدۇ. جېنىم ئاتا، مېنىڭ ئۈچۈن مۇ- شۇ ئاپام دېگەن گالۋاڭنى بىر شاپىلاق ئۇرۇپ بەرگىنە. ئۇنداق قىلمىساڭ، بۇ ئىشنى مەن ھازىرلا كوچىغا چىقىپ ھەممە بالىغا دەۋېتىمەن، ــ دەپ تۇرۇۋاپتۇ.

ئەر - خوتۇن ئىككىسى نەغەمجاننى نېمە دېسە شۇنى قىلىپ بېرىپ ئەركە ئۆستۈرگەچكە، ئۇنىڭ كۆڭلىنى ياندۇرالماپتۇ. بوۋاي موماينى يالغاندىن بىر شاپىلاق ئۇرۇپ بەرگەن بولۇپ تەستە قۇتۇلۇپتۇ. بوۋاي نەغەمجانغا كۈن بويى چۆچەك ئېيتىپ بېرىپ كوچىغا چىقارماپتۇ. ئەمما، بوۋاينىڭ خىيالى ھېلىقى جوۋاننىڭ ئۆلۈكىنى قانداق بىر تەرەپ قىلىش بىلەنلا بوپتۇ. گۇگۇم چۈشمەيلا نەغەمجان ئۇخلاپ قاپتۇ. بوۋاي قاتتىق ساراسىمە ئىچىدە خۇپتەنگىچە خىيال سۈرۈپ، جەسەتنى يىراق بىر يەرگە ئاپىرىپ بىر

تەرەپ قىلىۋېتىشنى كۆڭلىگە پۈكۈپتۇ، ئەمما بوۋاينىڭ يا ئىشىكى، يا هارۋىسى يوق ئىكەن. بوۋاي ياشىنىپ قالغاچقا، بۇ ئىشنىڭ هۆددىسىدىن ئۆزى يالغۇز چىقالمايدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ، يەنە نەغمەجاننى ئويغىتىپتۇ.

— نېمە بولدى، ئاتا؟ — دەپتۇ نەغمەجان كۆزلىرىنى پارقىرىتىپ. بوۋاي:

— يوق، بالام، سەيلە قىلىپ كىرىمىز، — دەپ، تاغارنى نەغمەجانغا كۆتۈرگۈزۈپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇلار مەھەللىدىن خېلى يىراق بىر يەرگە كېلىپ توختاپتۇ. بۇ يەردە بىر سۈيى يوق قۇدۇق بار ئىكەن. ئۇلار تاغارنى ئاشۇ سۈيى يوق قۇدۇققا تاشلىۋېتىپ قايتىپ كېتىپتۇ. بوۋاي قايتىپ كېلىپ يەنىلا كۆڭلى ئەمىن تاپماپتۇ. ئۇلارنىڭ بۇ دۇنيالىقتا ئاشۇ ئارزۇلۇق ئەركە ئوغلىدىن باشقا يەنە بىر تېكىسى ۋە بىر سەركىسى بار ئىكەن. بوۋاي سەركىنى قالدۇرۇپ قويۇپ، تېكىنى يېتىلەپ چىقىپ كېتىپتۇ. بۇ چاغدا نەغمەجان قاتتىق چارچاپ كەتكەنلىكتىن بېشىنى ياستۇققا قويۇپلا ئۇيقۇغا كەتكەنىكەن. بوۋاي تېكىنى سۈيى يوق قۇدۇقنىڭ بېشىغا يېتىلەپ كېلىپ ئۆلتۈرۈپتۇ ـ دە، ئۇنىمۇ قۇدۇققا تاشلىۋېتىپ قايتىپ كەپتۇ.

ئەتىسى نەغمەجان كوچىدا ۋاللەي ئويناۋاتسا، بىر نەچچە كىشى ئۇششاق بالىلارغا قاق، جىگدە، ياڭاق تارقىتىۋاتقۇدەك.

— ماڭىمۇ بەرمەمسىلەر؟ — دەپتۇ نەغمەجان.

— مەيلى، بېرەيلى، يىگىت، ئەمما بىز سېنىڭدىن

بىر ئىشنى سورايمىز، شۇنى دەپ بەرگىن، ــ دەپتۇ شاپ بۇرۇتلۇق كىشى.

ــ ئاۋۋال بەرسەڭلار، ئاندىن دەپ بېرىمەن، ــ دەپ تۇرۇۋاپتۇ نەغەمجان. ھېلىقى كىشى نەغەمجانغىمۇ قاق، جىگدە، ياڭاقتىن بېرىپتۇ.

ــ سىلەرنىڭ نېمىنى سورايدىغانلىقىڭلارنى بىلىمەن، ھەرقاچان ھېلىقى قىزىل تاۋار كۆڭلەك كىيگەن جۇۋاننى سورايدىغانسىلەر؟ ــ دەپتۇ نەغەمجان.

ــ ھە، ھە... دەل ئۆزى شۇ، سەن ئۇنى كۆرگەنمىدىڭ؟ ــ دەپ سوراپتۇ ھېلىقى كىشىلەر.

ــ سىلىنىڭ قىزلىرىمىدى؟ ــ دەپ سوراپتۇ نەغەمجان ھېلىقى شاپ بۇرۇت كىشىدىن.

ــ ھەئە... مېنىڭ قىزىم... ياق، ياق، كېلىنىم، ــ دەپتۇ ھېلىقى كىشى ئالدىراپ ـ تېنەپ، ــ ئاپىسىنىڭ ئۆيىگە ئازنا قىلغىلى كەتكەنىدى.

ــ نېمىلا قىلغىلى كەتسە مېنىڭ نېمە كارىم؟ ــ دەپتۇ نەغەمجان.

ــ بۇ نېمە دېگىنىڭ؟ ــ دەپتۇ ياشراق بىرى، ــ سەن تېخى ھېلىلا ئۇنىڭ قىزىل تاۋار كۆڭلەك كىيگەنلىكىنى ئېيتمىغانمىدىڭ؟

ــ قىزىل تاۋار كۆڭلەك كىيگەن بولسا نېمە بوپتۇ؟ يېشىل دۇخاۋىدىن كەمزۇل كىيگەن بولسا نېمە بوپتۇ؟ ئالتۇن ھالقا سالغان بولسا نېمە بوپتۇ؟ ئالتۇن ھالقا

دىگەنچۇ، بىزنىڭ مەھەللىدىكى ھېلىقى سېيىت توقۇمىنىڭ قىزى ھېپىزەكىنىڭ قولىقىدىمۇ بار. باشقا ئادەمدە يوقتەكلا قىلىشىپ كەتتىغۇ ماۋۇ نېمىلەر، ــ دەپ، ئەتراپىدىكىلەرگە ئالىيىپتۇ نەغەمجان.

ــ ۋاي، دەل ئۆزى شۇ! سەن ئۇنى نەدە كۆردۈڭ؟ ــ دېيىشىپ، ھېلىقى كىشىلەر نەغەمجانغا چىڭ ئېسىلىۋاپتۇ.

ــ ھوي، قانداق توخۇ پوقى نېمىلەر بۇ؟ ئۇرۇشساڭ ئۆزۈڭنىڭ مەھەللەڭگە بېرىپ ئۇرۇشامسەن، خەقنىڭ مەھەللىسىگە كېلىپ ئۇرۇشامدىكىنە، ــ دەپتۇ نەغەمجانمۇ بوش كەلمەي.

ــ بىز ئۇرۇشقىلى كەلمىدۇق، ئادەم ئىزدەپ كەلدۇق، سەن كۆرمىسەڭ، ئۇنىڭ بەلگىلىرىنى قانداق بىلەتتىڭ؟ ــ دېيىشىپتۇ ھېلىقى كىشىلەر.

ــ كۆرسەم قانداق قىلىشماقچىدىڭ؟ كۆردۈمغۇ. قاش ئاتسام قارىمىدى، تاش ئاتسام يېتىۋالدى. ئاتام ئىككىمىز تاغارغا سېلىپ قوتانغا يوشۇرۇپ قويدۇق. كەچتە مەھەللىنىڭ چېتىدىكى سۇيى يوق قۇدۇققا تاشلىۋەتتۇق! قانداق؟ ئەمدىغۇ سورايدىغان گېپىڭلار قالمىغاندۇ؟ ــ دەپتۇ نەغەمجان. ھېلىقى بىرنەچچە كىشى نەغەمجاننى دۆشكەلەپ، سۆرەشتۈرۈپ يۈرۈپ ئۆيىگە ئەكىرىپتۇ. بوۋاينىڭ ئەرۋاھى ئۇچۇپتۇ، ئەمما چاندۇرماسلىققا تىرىشىپ ھېلىقى كىشىلەرگە ئۆزرە قويۇپتۇ:

ــ بۇ بالا تۇغۇلۇشتىلا چالا تۇغۇلۇپ قالغان. تاققا ــ

تۇققا گەپلەرنى قىلىپ ھەرقايسىلىرىنى رەنجىتىپ قويۇپ-تۇ، كەچۈرۈشسىلە، ــ دەپتۇ. بوۋاي ھەرقانچە ئۆزرە قويسىمۇ، ھېلىقى كىشىلەر نەغمەجاننىڭ دېگەنلىرىنى راستقا چىقىرىپ تۇرۇۋاپتۇ. بوۋاي ئۇلارنى زادىلا گەپكە كۆندۈرەلمەپتۇ. ھېلىقى كىشىلەر، سۈيى يوق قۇدۇققا بېرىپ قاراپ باقمىسىز، دەپ چىڭ تۇرۇۋاپتۇ. ئاخىر ئۇلار بوۋاي بىلەن نەغمەجاننى ئېلىپ سۈيى يوق قۇدۇقنىڭ بېشىغا بېرىپتۇ. قارىغۇدەك بولسا قۇدۇق ئىنتايىن چوڭقۇر بولۇپ، ئىچىمۇ ناھايىتى قاراڭغۇ ئىكەن. ھېچكىم قۇدۇققا چۈشۈشكە جۈرئەت قىلالماپتۇ. ئۇلار ئۇزاققىچە تالاش - تارتىش قىلىشىپتۇ، يەنىلا نەغمەجاننى چۈشۈرمەكچى بولۇشۇپتۇ. نەغمەجاننىڭ بېلىگە ئارغامچىنى باغلاپ قۇدۇققا چۈشۈرۈپتۇ. يۇقىرىدىكىلەر قۇدۇق ئاغزىغا كېلىپ:

ــ ھەي، بارمىكەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ. نەغمەجان ئۇلارغا:

ــ توختاپ تۇرۇڭلار، باردەك قىلىدۇ، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. نەغمەجان قاراڭغۇدا بىرھازا ئەتراپنى مالتىلاپ، تېكىننىڭ ساقىلىنى تۇتۇۋاپتۇ ۋە يۇقىرىغا قاراپ:

ــ ھوي، قىزىڭلارنىڭ ساقىلى بارمىدى؟ ــ دەپ ۋارقىراپتۇ. جوۋاننىڭ قېيناتىسى ئەتراپىدىكىلەرگە قاراپ گاڭگىراپ قاپتۇ. ئاردىن بىرى: «تېپىلغىنى ئەۋزەل، بار ئىدى دەيلى، ئىشنىڭ ئاخىرىنى كۆرمەيمىزمۇ» دەپ مەسلىھەت بېرىپتۇ. جوۋاننىڭ قېيناتىسى تۆۋەنگە قاراپ:

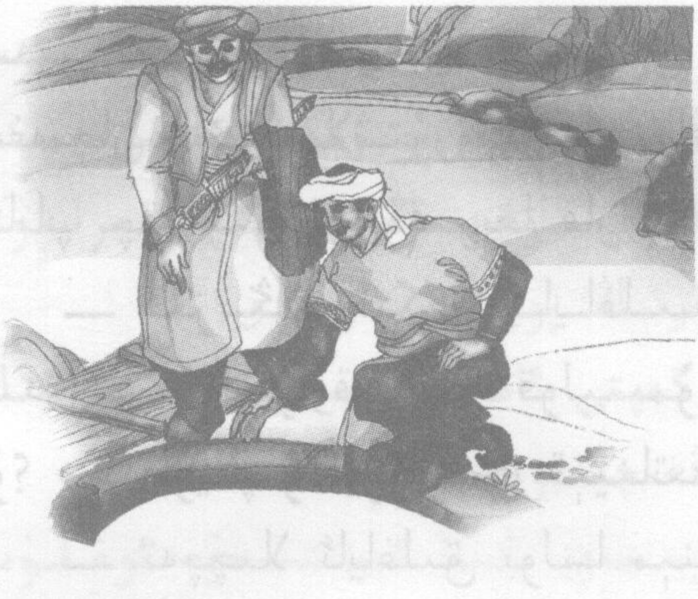

— ھە، ھە... بار
ئىدى، تېپىلدىمۇ؟ —
دەپ ۋارقىراپتۇ. نە-
غەمجان يەنە سىلاشتۇ-
رۇپ، تېكىنىنىڭ بىر
جۈپ مۈڭگۈزىنى تۇ-
تۇۋاپتۇ ۋە يۇقىرىغا
قاراپ:

— ھوي، قىزىڭلارنىڭ مۈڭگۈزى بارمىدى؟ — دەپ ۋارقىراپتۇ. «بار ئىدى، دەيلى» دەپ مەسلىھەت بېرىپتۇ ھېلىقى كىشى جۇۋاننىڭ قېيناتىسىغا. جۇۋاننىڭ قېيناتىسى تۆۋەنگە قاراپ:

— ھەي، ئاڭلاۋاتامسەن؟ بار ئىدى، بار ئىدى! — دەپ ۋارقىراپتۇ. نەغمەجان يەنە سىلاشتۇرۇپ، تېكىنىنىڭ قۇيرۇقىنى تۇتۇۋاپتۇ ۋە يۇقىرىغا قاراپ:

— قىزىڭلارنىڭ قۇير-
رۇقى بارمىدى؟ — دەپ
ۋارقىراپتۇ.

— چىچىنى دەۋاتسا
كېرەك، — دەپتۇ ئاردىن
بىرى. قىزنىڭ قېيناتىسى
يەنە تۆۋەنگە قاراپ:

— ۋاي بار ئىدى، بار

ئىدى. ئەزمەڭنى ئەزمەي بولمامسەن ! ـــ دەپ ۋارقىراپتۇ. نەغمەجان يەنە سىلاشتۇرۇپ تېكىنىنىڭ پۇتلىرىنى بىردىن ساناپ چىقىپتۇ ۋە يۇقىرىغا قاراپ:

ـــ قىزىڭلار ئىككى ئاياغلىقمىدى، تۆت ئاياغلىقمىدى؟ ـــ دەپ ۋارقىراپتۇ. قولىنىمۇ پۇت دەپ يۈرەمدۇ نېمە بۇ؟ دەپ ئويلاپتۇ جوۋاننىڭ قېيناتىسى ۋە تۆۋەنگە قاراپ:

ـــ نەچچىلا ئاياغلىق بولسا مېنىڭ كېلىنىم. ئاۋۋال ئارغامچىغا باغلا، تارتىپ چىقارغاندىن كېيىن ساناپ كۆرسىتىپ قويىمەن، ـــ دەپ ۋارقىراپتۇ. بۇ گەپلەر بىلەن نەغمەجاننىڭ كارى بولماپتۇ. ئۇ تېخىمۇ ئىنچىكىلەپ تېكىنىڭ بەدەنلىرىنى سىلاشتۇرۇپتۇ ـ دە، يۇقىرىغا قاراپ:

ـــ ۋاي ـ ۋۇي... نېمىدېگەن يوڭلۇق جوۋان بۇ؟ قانداقمۇ ئەر ئالغان بولغىيتى بۇنى؟ ـــ دەپ ۋارقىراپتۇ. جوۋاننىڭ قېيناتىسى غەزەپ بىلەن تۆۋەنگە قاراپ ۋارقىراپتۇ:

ـــ قانداق نائەھلى بىرنېمىسەن؟ كېلىنىمنىڭ ھەممە يېرىنى ئالا قويماي مىجىقلاپ چىقتىڭغۇ. ئەگەر يەنە ئارغامچىغا باغلىمايدىغان بولساڭ، ئۈستۈڭدىن تاش ئېتىپ مىجىقىڭنى چىقىرىۋېتىمەن !

بىر چاغدا نەغمەجاننىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ:

ـــ ھوي خالايىق، ئىشىنىڭ قىزىقى تېخى ماۋۇ يەردىكەن.

يۇقىرىدىكىلەر: «نېمە دەيدىغاندۇ؟» دېيىشىپ، قۇلىقىد ـ

نى دىكى تۇتۇپ تۇرۇشۇپتۇ. نەغمەجان سىلاشتۇرۇپ تىكى-
نىڭ چاترىقىدىكى كىچىك بالىنىڭ پومزىكىدەك بىرنىمىنى
تۇتۇۋاپتۇ ۋە يۇقىرىغا قاراپ ئاۋازىنىڭ بارىچە ۋارقىراپتۇ:
ــ هوي... قىزىڭلارنىڭ پوردىقى بارمىدى؟
يۇقىرىدىكىلەر بۇ گەپنى ئاڭلاپ نىمە دىيىشىنى بىل-
مەي قېتىپلا قاپتۇ. ئاڭغىچە بوۋاي:
ــ هوي بۇرادەرلەر، مەن بايىلا ئېيتتىمغۇ، ئوغلۇم-
نىڭ خېلىلا دەردى بار. بىجىرىم ئادەم بۇنداق گەپنى
قىلامدۇ؟ ــ دەپتۇ. هېلىقى كىشىلەر:
ــ راستىنلا ساراڭ نىمكەن بۇ، بىزنى كولدۇرلىد-
تىپتۇ، ــ دىيىشىپ، كېتىپ قاپتۇ.

Document generated by Anna’s Archive around 2023-2024 as part of the DuXiu collection (https://annas-blog.org/duxiu-exclusive.html).

Images have been losslessly embedded. Information about the original file can be found in PDF attachments. Some stats (more in the PDF attachments):
{
"filename": "NDAyMDk4NjYuemlw",
"filename_decoded": "40209866.zip",
"filesize": 30945499,
"md5": "cb7749c5674b7ed0f707663bb99b8ab0",
"header_md5": "4f23c0f2ef562a6ee04e15b37d4101ba",
"sha1": "c5a624373e67d0bb11582a0b326fa10618dcbf02",
"sha256": "042bca889ec4f816f560653b751df6b51fd77ef091410c4920de7b15c2c9c1c8",
"crc32": 293131614,
"zip_password": "",
"uncompressed_size": 31361099,
"pdg_dir_name": "\u256c\u2248\u2560\u00df\u2514\u00a1\u2559\u03b4\u2592\u2566\u2560\u00df\u2514\u00a1\u256c\u00bc\u256c\u00df\u2562\u221a\u256c\u2500_40209866",
"pdg_main_pages_found": 73,
"pdg_main_pages_max": 73,
"total_pages": 82,
"total_pixels": 321470586,
"pdf_generation_missing_pages": false
}